

KEZELÉSI KÖNYV
SALGÓTARJANI

PALÓCFÖLD

PALÓCFÖLD

1983/4

MŰVELŐDÉSPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

15. BACSKÓ PIROSKA

„Marxra emlékezik az idén a haladó világ, születésének 165., halálának 100. évfordulóján. Tudományos konferenciák előadói, folyóiratcikkek szerzői nagy tisztelettel és megbecsüléssel méltatják a tudós, a politikus, a forradalmár munkásságát. (...) De bármennyire fontosak is ezek az ismeretek a tudományos gondolkodás számára, (...) nem elégségesek ahhoz, hogy általuk megismerjük Marxot, az embert. Ebben a törekvésünkben talán leveleinek olvasása nyújthatna legtöbb segítséget.”

34. DÜMMERTH DEZSŐ

„Országos tükör ez a könyv (Mocsáry Antal leírása Nógrád megyéről) a maga műfajában, tartalmában és felnőttségében egyaránt. Hiszen Magyarország valamennyi vármegyéről lehetett volna ilyen sokoldalú leírást adni, s akkor még teljesebb lenne előttünk a kép hazánk egykori állapotáról. De így, most egyetlen vármegye nyújtja elénk a tükröt. Nem véletlen, hogy éppen Nógrád, mely az ország hosszú, viszontagságos története folyamán példáiban is sokoldalú”

Tartalom:

1. Serfőző Simon: Teszem, Kikhez lehetnek szóval? (vers)
2. Petrőczy Éva: Úgy alszanak, Házasság, Neked (vers)
3. Onagy Zoltán: Álnovella egy gerilla-kerítésről (novella)
12. Kiss Anna: Öregecske dáma, Buta madár, Paprikacsizmás, Aszalt szilva ördög, Házaspár makkok, Piros pocegér, Virágos malac, Piros mellényes, Krumplicskáné, Boldog krumplifej (vers)
15. Marxtól a marxizmusig (Bacskó Piroska dokumentumösszeállítása)
23. Az élő Marx (Csongrády Béla recenziója)
26. Romhányi Gyula: Helyzetjelentés, Könyörgés (vers)
28. Laczkó Pál: Kalandozások és göröngyök (I.)
Naplómból – magánügyek és dátum nélkül

KRÓNIKA

31. Mocsáry – hasonmás kiadásban (*Tuscher Tünde*)
34. Mocsáry Antal leírása Nógrád megyéről (*Dümmertb Dezső*)

KÖRKÉP

39. Serfőző Simon költészetéről (*Madár János*)
46. Kalász Lászlóról – hogy ötvenéves lett (*Kiss Gyula*)
48. A Nógrád megyei múzeumok évkönyve, 1982. (*Gergely András*)
51. Jelenben gyógyítani
(Jegyzetek a salgótarjáni színházi évad végén) (*Sulyok László*)
54. Egy hangversenyévad végén (*Becze Lajosné*)
57. Szepesi József: „Ecsettel és írónnal”

E számunkban látható rajzok Réti Zoltán, Balassagyarmaton élő festőművész munkái.

Kikhez lehetnek szóval?

Állatoknak meghagytuk jószágainkat,
nem gondoltunk velük.

Istállóinkat is
hasznukért lakhatták,
pedig ők ragaszkodtak volna hozzánk.

Pígyelték beszédünket,
mint a gyerekek.

Anyáink értették is nyelvüket,
ahogy csipogtak a porban.

Szót fogadtak nekik,
s az ólból kiszóltak hozzájuk,
ha arra mentek.

Korán reggel panasszal voltak,
mint a szegények.

Jóba voltunk velük,
s kihasználtuk őket.

A szomszédokat se ismertük jobban!

Helyettük ki vár most már
minket haza?

Nélkülük kikhez lehetnek szóval
az otthon hagyottaink?

Kikben vigasztalódnak?

Légyzungatyús konyhájukban
az egyedülléttel maradva,
lábatlankodnak ma nekünk.

Teszem

Nem tudom megtagadni,
hol éltem,
a csirkés tanyákon,
gyár-mélyekben
a szerszámok
milyen munkát adtak
fogásukkal
értésemre.

S nincs ellenkezés
bennem!

Teszem én is,
amit ők tettek:
a dolgok nyelvén
beszélék.

Úgy alszanak

Úgy alszanak,
szembefordulva
a sűrke díványon,
mint az ikermagzatok...
hol is?

Leonardo rajzán...
vagy Vesaliusén?

Lám, előjött ismét
egy fél-tudásom;
molnárka-módra
futkosok
a dolgok felszínén.

De gondold meg: én
állandó késésben vagyok
magamhoz képest...

– Már kétszer voltam
„pályakezdő”
és „ifjú asszony” –

Nehéz, újrázott kezdeteim
közt nincs is más diadal,
mint ez a két, ikret
formázó drága poronty.

Pontosan
egy év, s kilenc hó
különbség híján
mégsem azok,
ők ketten,
a NÉGYKÉNT szeretettek.

Úgy alszanak, szembefordulva,
szüntelen aggódásomból
legalább ilyenkor
kiszabadulva,
(kórusban süvöltik néha:
„anya, ne félts!”)
hogyan látva látom
a rajzot...

Leonardóét?... Vesaliusét?

Házasság

Mutatják, mit vettek megint:
vezérürü-nem-látta
díszkolompot,
szobányi virágládát –

vásárolgat a pár
kereket öt éve már:

ragyogva élvezik,
hogyan szaporodnak
szánandó eskü-utóvédjeik.

Neked

Tudom, fáraszt
a szüntelen
muszáj-trubadúri
szolgálat,
s hogy körülöttem
a dajka is te vagy:
munkám mellől
elszólít sokszor
szekrényeim-fiókjaim
tótágas fata morgána-rendje,
bűjőcskát játszó kézirat...

Sok ez, túl sok, tudom.

De mit tegyek?

Hosszú a sor:

eltávozottak, elrablottak –

és őket csak veled pótolhatom.

ALNOVELLA EGY

GERILLA-KERÍTÉSRŐL

„Kendőbe csatár vörös-bagymát

Megülöm! – kiáltja;

s a térdére teszi;

rásap,

hosszú:

megeszi!”

(Mészoly Miklós – Gyilkos)

VOLTAM ÉN

Voltam én KISZ-titkár is, a munkásosztály ifjú csapatának ideológiai támasza, segítője, öle és öröme. Aki nem hiszi, lelke sötét, agya hitetlen, akár a feltámadási gyászbrokát. Végtére, miért is ne lehettem volna bármi?

Voltam én ezidőben árkos szemű, részeges kölyöknyomdász is, iszákos gépmestergárda virtuóz szóvivője, bőszen munkügyi képviselő, s mind ez időben zsenge szűzek, hamvas lelkületű leányzók rontója; törzsgárdista a Dobi út Zsibbaszt nevű talponállójában, törzsgárdista a Lenin-sétány 156. alatt szobáztató boszorkány Flóra-szagú, durva lepedőin.

Voltam én ezidőben csop.-vez. is, miként a tekintettel senkire nem levő link, aki nagy pofájával időlegesen azt is elhitheti magáról, aranyerén gyémánt-süveg. Egy kapcsolataiban, kompromisszumaiban ügyefogyott, öregedő mestert szabadítottam meg vezetői kötelezettségeitől, szegénynek szíve majd megszakadt szegyenében. Háborús helyzetben a küzdő fél megengedheti magának a blöfföt, orvtámadást, füstös játékokat: ő pedig, a hosszú békeidő megmacskásította és rugalmatlanná változtatta haditechnikájával egyetemben, a Heidelbergi gyorsajtó kezelője lett.

A Heidelbergi mindig feketét nyom. A Heidelbergi mindig A/4-es táblakvert. A Heidelbergre nem kellett figyelnie: így nyert az öreg azzal, hogy vesztett. Jövöltomból a sámliról mereszthetett hordóseggű Kovácsné hordójára, almodozva elmúlt ifjúsága fölötti szomorúságában.

Voltam én mindeközben gyáros is, természetesen szocialista viszonylatok közé ékelődött: kicsike gyáros. Esküvői meghívók gyárosa, névjegyeké és halotti tori étlapoké. Könyvkötők és milliomos maszekok reklámszakembere, ezen belül tipográfus, grafikus, kézi- és gépi szedő, gépmester és szűz berakónő. Mindezekből egy huszáros délelőttön KISZ-titkár, mint a mesebeli békából mesebeli királyfi.

CSINÁLD MEG! – MONDÁ

Csináld meg! – ajánlotta melegen a ceruzavékony, mérföld magas szerkesztő. – Hálás anyag. Esetleg a fejedre koppantanak, de az sose árt. Nem rosszabb, mint ha észre nem veszik... – böles meglátás, de alig hűsz fölött ki képes bemérni a böles szavak jelentőségét?

Száraz gyűjtemény elkészítéséhez kértem segítségét: „*Ki lép be, miért lép be?*”

– Remek! – dörzsölte tenyerét elégedetten a szerkesztő úr, majd emelte a telefonot, hívta az illetékest: – Te, Laci – mondta minden bevezető helyett –, van itt egy fickó, aki a munkához szorosan kapcsolódó tervezettel állított be. Feltétlenül beszélned kell vele, feltétlenül támogasd, még ma beszélj vele, feltétlenül!

Lenézett rám valahonnan a légyszaros lámpabúra vidékéről, kacsintott.

– Tehár ebéd után, ühüm, ebéd után. Ez remek, ebéd után! Feltétlenül támogasd a tervezet megvalósítását, Lacikám!

Ó, Istenem, ha ennyire feltétlenül, ó, az én nagy talentumom ismételten kimutatja foga fehérét! sustorogtam az elégedettség ritka perceinek örömeivel.

– Bízom benne, hogy diplomáciai érzék szorult beléd, hogy kissé módosítva adod le a tervet. Valami olyan legyen az alapkoncepció: miként segíti a szervezeti élet a fiatalok világhoz való viszonyát, és meghatározza-e, ha igen, hogyan határozza meg a szervezeti élet. Így, ilyen egyszerűen! – oldalba vágott, de nem hunyorított, mint már eddig hatszáznegyvennégyyszer, tehát ne hivatkozzak rá, ha a dolgok másként történnek, mint azt szavak nélkül elterveztük.

Megint hunyorítás nélkül, búcsúzóul:

– Ha megnyered őt az ügynök, akár éves ösztöndíjra is leharaphatod. Szívesen adják, úgyszincs kinek. Egymás közül választanak évente. Ahogy elnézlek, el is férne rajtad egy kis ösztöndzés. – Gúny nélkül fejezte be, futva végigmért, lehet, elpirultam, akkoriban tán tudtam még. Csavargókorom ruházataát viseltem, mert csavaros szocialista gyárosságom bármennyit is hozott, mégsem jutott nadrágra, dígó ingre, cifra szűrre.

LACI, SZÉTFOLYÓ, TERPEZSKEDŐ

Laci szétfolyó, terpezskedő, fekete et., ragyogó fogsorral, kékre beretválva. Szégyenkezve topogtam sáros antilopbakansomban a fényes teremben, ahová a föltúrt teret átszelve jutottam.

Bődületes erővel szorította kezem, akár egy hajóács, s bár igyekeztem, ropogtak perceim, úgy éreztem, a fickó kihajítana az ablakon, ha feldühödne. De nem. Mosolygott, elégedetten. A torna az első találkozások próbája lehetett. Később soha így meg nem szorongatott, és mert láthatóan élvezte a dolgot, nem húztam el a kezem, szemébe néztem én is. Hátha ezen múlik. De nem mosolyogtam. Annyi önuralom nem maradt, túlságosan igénybe vett a parolázás. Végre aztán megelégette, és mielőtt komikusá válhatott volna a póz, ahogy állunk a fényes asztal előtt, a frissen tisztított perzsán, elengedett és vigyorgott:

– Egészen jó kezed van. Lapátolsz néha, igaz? – leültetett.

– Te meg birkóztál korábban.

Leült a fogadófotelba. Megmért, szemén láttam, nem néz ki blöfföt belőlem.

– Ifjúsági válogatott voltam – úgy mondta futva, mintha nem számítana. De a kocka megállt ötösön-hatoson, és nyilvánvalóan.

– Emlékszem a nevedre. Kubai spartakiádról hoztál ezüstöt, vagy aranyat. Jó a memóriám? – persze tétován. Istenem add, hogy volt Kubában a birkózó ifjúsági válogatott!

Legyintett. Csak bronz. De az is szép volt. Sérülten versenyeztem.

És nekilátott. Aprólékosan, pontosan, és olyan lázító szép magyar nyelven, ha magnetofon van nálam, és szalagra vehetem a történetet, amelynek két re-

pedt bordája, egy fekete bőrű kubai birkózó és egy mesztic kubai lány volt főszereplője, és prózát csinálhatok belőle, Gerelyes *Kilenc perce* a dobogó második fokára szorul.

Csak nekem töltögetett mindeközben, ő maga alig a nyelvét dugta a Lánchídba. Megkérdeztem, biggyesztett:

– Kívénült sportoló sem ihat, csak az ilyen lapátos legény, mint te – vi-gyorgott hozzá, s figyelte, megbántott-e. Nem bántott meg, de rátértünk jöve-telem céljára. Nyert ügyem volt, hiszen a sport csodálatos.

APÁM HAZARENDELTE KERÍTÉSÉPÍTÉS...

Apám hazarendelt kerítésépítés ügyében. A munka gerilla. Az építmény gerilla-kerítés. Egy több, mint tíz éve tartó harc végeredménye, melyet az erdész ellen vívott. A gerilla-kerítés teendője nem kevesebb, mint hogy elzárja a kert alatti útszakaszt. Ezen közlekedett az erdész évenként újabb és márkásabb kosijával, és ütötte el hol a kutyát, hol a kiscsirkék csapatát kotlóstul. Az erdészen kívül az utat használták a hatalmas erdei járművek, emelődaruk, szállító monstrumok és egyéb szörnyek.

Az út hajdanában gyalogutacska, választóvonal a Kisrét és a háztáji földek között. Miután az erdészet kibérelte és feltörte a Kisrét parlagát, topolyákkal ültette tele, s a területbe beszántotta az utacskát is. A csemetéket a határig palántázta. Így a lapon levő kukoricájukhoz, novaszőlőikhez igyekvő gyalogosok kényszerűségből két lépéssel beljebb, a magánföldcscskéken törtek újat maguknak. Az erdész csörgő Csepel motorjával ugyannerre jutott haza, mert az erdészház és a csemetekert közti legrövidebb út ez az ösvény, és a kijárt tal-pasfűvön és békapázsiton nem fulladt le, mint a száz méterrel távolabb levő, sivataggá tört dűlőn.

Itt még nincs hiba. Az erdész, érkezését követő néhány évben kicsi fiúcska és *gyíttment*, arról szót sem ejtve, lerobbant gazdaság parancsnoka, ami eleve meghatározza helyzetét. Apám pedig gazdája egy birtoknak, amelyet élete hosszú éve alatt épített, emellett kevés beszédű, súlyosakat mondó, ha szólaló, mindig meghallgatásra találó öregember. A vadászok, a falu és a környék elitje nap mint nap bejárnak hozzá, lótt nyulat hoznak vadasnak, levesnek fácánt, foglyot, és néhány pohárka pálinka vagy forralt bor mellett megtárgyalják a világ hazudós folyását, a falu életét, és zsidóznak, sváboznak, ruszkiznak ke-ményen: összhangnak nincsenek híján.

Aztán megfogyatkoztak a nyulak, eltűntek a foglyok, majd a fácának is ritkultak, nem szenvedhetvén a műtrágyával sózott bogarakat, s ezzel egyenes arányban eltűntek a vadászok, akik viszont a haszontalan erdőjárással töltött napokat nem kedvelték – mindeközben az idő telt. Az ifjú erdész középkorú erdész lett, felvirágoztatott gazdaságához csatoltak még két rongyos gazdaságot –, mindeközben beindult és aranyat tojt a környék egyetlen és hatalmas fenyőiskolája –, mindeközben jó munkája elismerésül bronzot, vagy mi a csu-dát kapott, s Trabantja után öreg Zsigulival, majd zörgő Polskival járta ki a pázsitot a kert alatt, lesztakit újabb lépéseket a területből, s úttörőként csap-sítot vágva az óriási, hat-hét szobás erdészház – hajdani hercegprimási pihenő – vendégei elé.

Ha csirke, tyúk kimúlt, mert a vendégek sofőrjei alkonyat előtt sem, alko-nyat után sem dőcögve haladtak a keskeny, egynyomos és egyirányú úton, mert a vaddisznó-kecske-töltöttfácán mulatozásokkal elvesztegetett időt be kel-lett hozni: a harc újra, meg újra fellángolt. Bár alkalmanként elütött állat sem kellett, elegendő volt, ha anyám valami ostobán nőnemű elégedetlenkedéssel

fölbőszítette, vagy több gint kortyintott a nap telvén. Ilyenkor kint állt az út közepén, nem engedte elhaladni az erdészt, aki egy ideje már használhatta volna a sivatagi utat; de mert pontosan bemérte, mekkora szüksége van rá a vidéknek, az erdőnek: nem került. Apám aztán villámló dörgedelmeket vágott fejéhez, amelyek legszolidabbika sem ereszkedett a tolvaj *gyűttment* szintjére.

A két keréknyom a gyakori használatból egyre mélyült, míg nem az erdész tololapos szörnyeteget vezényelt ki, elsimítás és szélesítés okából. Mindehhez hozzá kell tenni, tyúkjaink és a többi állatféle csak és kizárólag a fröcskölő olaj és benzintől átítatott békapázsitot, talpfüvet legelészte, mintha a világ legízletesebb étke volna, s apám nem akármennyire viselte szívén baromfiállataink kedélyét. Az állatocskák nyilván bojkottálták az erdőt, ahol róka lapulhatott, és mely nem gazdájuk kedve szerint nőtt: kaparójukat a topolyák közé be nem tették. Csak és kizárólag az utat gyomlátkák, s hogy Vicikus a tololápijával ezt kívánta eltüntetni főnöke parancsára: apám fogta a horolót, kiállt az út közepére, mint a kőszikla. Összecsapásig nem jutottak, Vicikus meghátrált, szörnyetegével a fák közé tolatott, majd eldörgött, magában mindazt elmotyogva, amit ilyenkor parasztember elmotyog. Főként fejének horolóval való széthasításának ígéretét vehette zokon, annál is inkább, mivel osztálytársak voltak ezer évnek előtte.

Apám ekkor már nyugdíjas, ideje, türelme korlátlan. Az utat őrizni kell. Ha hosszabb ideje nem akadt alkalom akcióra, tréfára veszi a dolgot, s tréfái ülősek; szalmát vásárol, s azt úgy rakatja le, mellette szükösen fér el egy kerékpáros is. Az erdész érti a tréfát, traktorral nekijárat a kazlacska útra lógó kétharmadának, s az egyébként is törött-zúzott kombájnszalmát harminc méteres távolságig túratja-szóratja. Apám összeszedi, de most szorosán a kerítés mellé boglyazza. Az út tehát szabad.

A kerítés közvetlen közelében, a drótot már-már nyomva, áll néhány nyárfa: ezeket évekkor korábban kivágja apám, ha egyszer úgy érkezünk meg, hogy neki is, nekünk is kedvünk kerül a munkához. Azért szükséges a nyárfák kiirtása, mert beárnyékolják a paprikának és egyéb zöldségeknek fenntartott kertet. Ennek mostanára semmi jelentősége, hiszen a Kiserőre telepített és villámgyorsan növekvő erdő délig vastag árnyékkal teríti a területet. De apám cselekszik. Nem vár tovább. Amint az erdész délutáni munkáját befejezvéen elporol a kert alatt, új kék WV-je háta eltűnik, fogja a nagybaltát, nekilát. A két legvastagabbat választja ki, de csak az egyikkel végez. A másikat holnapra hagyja. A fa keresztben fekszik, ledöntve. Törzsén áthajtani erdei szörnyetegnek is sok. Aztán hajnalban, mert az ellenség a nappal együtt kel, hogy távolabbi birodalmában is ellenőrizhesse a munkakezdést – apám a verendablakban áll, türelmetlenül figyeli az órát és a dombtetőt, mikor érkezik már, csak nem aludt el éppen ezen a napon! Aztán egész napos jókedvet szerez a látvány: az erdész kipattan WV-jéből, s a ház felé fordulva átkozódik, káromkodik. Majd ingerülten bőgve a motort, hátra tolat, néha kicsúszik a nedves fűre, pörög a kerék, apám győzedelmesen mosolyog. Az sem zavarja, ha déltájban traktor érkezik, s a ledöntött koronát ráfordítja a kerítésre, pengjajgat a drót.

Vasárnap: nyomjuk az ásót, csapjuk a csákányt a szentségtelenül megtiport, kegyetlenül összeállt földbe. Öcsémmel pálinkásan összenevetünk, részt veszünk az öregember játékában, aki láthatóan izgul, nem hagy ott bennünket egy percre sem, szokásával ellentétben. Máskor kiadta a munkát, az első mozdulatokban még részt is vett, majd eloldalgott, „valami más fontos elintéznivaló ügyében” – s csak a munkavégzésre érkezett vissza, amikor persze nem felelt

meg neki semmi, mindenben talált hibát. „Ha tik mind így dolgoztok, tíz év múlva éhen fogtok halni!” – morgott, arra gondolva, ha a korosztálya kivételül a munkából, és nem ad kenyeret szánkba, akkor már senki meg nem termeli azt.

Diskurálunk az öcskössel, ő csakányoz, én lapátolok, szöveg közben jobban tempóz a munka, a poharat lassabban emelgetjük, alján kotyog, tartson ki legalább a kerítés feléig. Eldücsökszem, úgy látszik, kapok valami pénzt egy anyag megírásához. Apám fülel, még nem mordul, bár látom, a nyelve hegyén fickándoz, de mert nem neki szólt a mondat, úgy tesz, mintha nem érdekelné. Aztán, hogy közelebb legyünk egymáshoz, az üres nyúlólból három üveg kőbányait varázsol elő, egymás mellett állva iszunk.

– Milyen írást csinálsz, gyerek? – kérdezi hirtelen, mint akinek ebben a pillanatban jutott eszébe, de azért olyan nagyon nem foglalkoztatja, verébrajt szemlél messze az akácbokron.

– A KISZ-ről – mondom.

– De milyet?

– Szárazat, tárgyilagost.

– Hülye vagy! Nem azt kérdeztem, milyent, hanem, hogy milyet!

Elmondom. Lassan, óvatosan fogalmazva, nehogy rosszul használjak valamit, nehogy félreérthető legyen egy-egy szempont, minderre azért ügyelek, mert figyel, mint a héja, lesi, hová csaphat le.

Elfordul, oszlop tetejére helyezi az üveget: – No, rajta! – mondja. Láthatóan tudja a választ.

Borsólevest, nyúlapprikást eszünk. A nyulat nockedlivel. Apám tesz-vesz, totyog, már végeztünk a levessel, még mindig nem ül közénk.

Kora délután befejezzük a gerilla-kerítést. Schol máshol nincs betonoszlop a kert körül, csak itt, hátul.

Együtt ballagunk a pályára. Haza is így, hármásban. Soha nem fordult elő. Korán kirehbentünk, korábban, minthogy meccsre mehettünk volna az öreggel, nem számítottam rá, nem is vártam, hogy ez valaha is megeshet; ezzel együtt váratlanul megható, ahogy – képtelenségnek tűnik –, de így igaz: férfiszámba veszi két fiát. Nem hagyott ott bennünket, amint a pályára értünk, nem kortárs barátaival döntött le egy sört a mérkőzés végén: velünk. Talán még valami büszkeségfélét is felfedezni vélek, ahogy ott feszít közöttünk, egy fejjel kisebb mindkettőnkénél, tehát: ahogy feszít két nagy ló fia között.

Este kártya: „víg a hetes”. Tíz éve nem játszottunk, négyesben pedig van az tizenöt, húsz is.

Csakhogy amint hazaérkeztünk, apám megint a családfő, a főokos, az ellentmondást nem tűrő. Hogy bizonyítsa ezt, kiprovokál egy röpke, villámgyors és oktalan veszekedést, amelyet öcskössel kettesben elhárítunk, mielőtt eldurvulhatna. Szükséges közbelépésünk, és egyértelmű is, hiszen apám a mi kedvünkre gyártotta, bemutatandó, a kalapot ő viseli, a gyepőt nem engedte ki kezéből, nehogy azt merészeljük hinni: nyugdíjas vénember, akinek már saját házában sincs szava!

Öcsém kever, aztán leteszi a paklit, szemléli, nyomkodja kezét.

– A szentségit! – morogja. – Vérhólyag, vízhólyag, ilyen dudor, olyan dudor. Válogathatok, melyiket szeressem.

Nem komoly morgás ez, csak megfélemedezett kezeiről a nap sűrűjében, most meg már látja, a nyomdafesték miféle rejtekhelyeket, zugokat talál zilált bőrű

tenyerén, és hogy hónapokig, amíg a hámszövet meg nem birkózik a sebekkel: lehetetlen lesz kimosni.

Apám az asztalra csapja ökleit, öcskösre néz, de nekem mondja:

- Itt früstököltél?

- Itt früstököltem - bólint öcsém.

- Itt ebédeztél?

- Itt ebédeztem.

- Itt vacsoráltál?

- Igen.

- Itt alszol?

- Igen.

- Pálinkát ittál?

- Ittam.

- Pálinkát reggel is iszol?

- Ha marad.

- No, látod! - emeli föl mutatóját apám, mint M. az M. tér közepén, bók-lászó szomorúfüzek alatt: - A napszámos, ha evett, ivott, aludt, akkor ne dűnnyögjön, még a kapanyélre se, mert holnap másikat vesznek föl helyette. A napszámos dicsérje a gazdát, szépet mondjon gazdaasszonyáról, s a kapanyél legyen a legjobb, az adja a kenyeret...

Öcsém is engem néz, apám is engem néz. Anyám csodálkozik, honnan büjt e csudás szentencia, mi lehet az oka?

Aztán mindhármán az öreg ellen játszunk. Intéssel, lábtaposással jelezve, ki, hány ütésig bírja. Apám tudja ezt, összeszorítja fogát, játszik, veszít és dühöng. Minden múltból előkerült tréfát legalább kétszer elsütünk a kontójára, anyánkkal az élen. Aztán megcsíp egy partit, hosszasan, összehúzott szemmel gondolkodva, minden lap lerakása előtt. Feláll: Takarodó, tíz perc múlva lámpaoltás! - indul mosakodni, az előszoba függönyének ráncai közül visszandít: Csak sikerült hármótok ellen is, kutyák!

Az ágnak anyámillata van. Gyermekkor illata. Sokáig nem alszom el, forogtom, kergetem a napszámos-példabeszédet. Jellemző az öregre. Minden szava, minden gesztusa és gondolata ikergyereke a húsz évvel ezelőttieknek.

- Ha fele ilyen büszke volna az öreg, és fele ilyen gögös, nem kezdtünk volna mindketten a béka seggénél - bököm meg szuszogva alvó öcsém vállát.

REGGEL BEMEGYEK

Reggel bemegyek a tanácsra, megnézem a térképen, jelölt, kimért út-e a háború oka. Ezt a csatát nem vezetheti el, úgysis az utolsó egyike, amelyben feltétlenül győznie kell.

Az út nem szerepel egyik térképen sem. Két tanácsi úriasszonyság csodálkozva csapja elém az összetekert kartont: Micsoda hülye kérdés hétfő reggel - látszik rajtuk, s cserélgetik tovább a vasárnapi, bükkészki élményeiket. Miután hatszor is meggyőződve arról, hogy út az nincs, és írógéphez kérem a leginkább titkárnőnek látszó hölgyet, ezt egyenesen személyük elleni sértésnek veszik, grimaszaiktól forni kezd az agyam, és őszintén örülök, hogy csak háromcentest ittam ébredéskor, torokkaparónak. Leíratom a szöveget: „A K-D 11/z 197. sz. F. község külterületi térképén, az L-10-es szelvényben tanácsilag kijelölt út nem szerepel. Ezt aláírással igazolom.

Tanácsbíró sk."

Három példányban.

Otthon aztán fehér jelzőrongyot, fényvisszaverő korongot drótozok a kerítésre, ebből ne legyen baj, nehogy valamelyik szörnyceteg nekihajtson. Apámnak átadom a leiratot, lobogtassa, ha itt az idő.

KÉT HÉT ELTELTÉVEL

Két hét elteltével anyám táviratozik: *bontják a kerítést, az út létezik.* Telefonozok a tanácsitkárnak: kérdem, hogy az úristenbe' van ez? Az erdészet kérvénye hónapok óta elbírálás alatt áll, mint időközben kiderült, és minden bizonnyal olyan döntés születik, amely az erdészet számára kedvező.

Telefonozok jogász barátomnak: nézzen utána, milyen indokok alapján sajtáthatnak ki magánterületet, és kik illetékesek, milyen szerv rendelkezik ezzel a joggal.

Telefonozok Lacinak, a birkózó funkcinak, van-e módja, hogy lépjen az érdekemben. Azt mondja, nem tudja, de szinte biztos, van olyan munkatárs, akinek van olyan barátja, akinek van döntési, de legalább beleszólási joga. Mindkét telefon hangneme biztató, így újra felhívom a titkárt, üvöltve közlöm, a kisajátítást jogi személyekkel kivizsgálatom, és ha suskus vagy fenyődeszka van a dologban, úgy már most legyen boldogtalan.

Egy nap elteltével újra hívom Lacit: összeállt a kapcsolat, ma küldték el a hivatalos felkérést a kisajátítás ejtéséről, ugyanis egy nyugdíjas, harcokban megöszült kommunistáról van szó, akinek az idegei nincsenek rendben, és megviselné, ha levágnának gondülőz és idegnyugtató kertjéből. A problémát igyekezzenek más – személyes érdeket nem sértő – módon megoldani. Köszönöm, mondom. Nagy vagy, Laci!

Gyere be, ha tudsz, megisszuk az áldomást, lapátos! – mondja búcsúzóul.

Másnap hazautazom, összegyűlt elintézendőim nagy halma miatt sietősen, és autóval. Egyenesen a tanácsra megyek, látni akarom a térképet. A titkár szétárja karját, nagyon sajnálja a dolgok *ilyetén* állását, de a térkép ottjártam óta nem került elő, eltűnt, tán a föld nyelte el. Nincs. De beadták a kérvényt a térképészeti hivatalnak, a másolat pedig az idén elkészül, ha látni akarom, értesítenek.

Lesz rajta út apám kertje végében? Nem, mondja, nem. A térkép pontos másolata lesz annak, amelyet ön látott. Bükkszéket megjárt hölgyek vonagnak, mint a macskák, meresztgetik szemüket, mellüket. Fontos ember telefonozhatott, írhatott alá az érdekemben, ha ennyi jut nekem. Az egyik macskának igazán köstölszra váró szép melle van, de az orra túlméretezett, nézem búcsúzóul és nem köszönök, bevágom magam mögött az ajtót, ha lúd, legyen kövér. Hull a mész. Hátam érzi, lesnek az ablakon, de barátom távolabb áll, így a rendszámot nem, csak a kocsni márkáját láthatják, attól pedig lehet állami, nem Trabant.

Az alsó, kivégzett úton, az erdészen gurulunk a kert alá, nyomom a dudát, hadd dühöngjön apám, ha meglátja a gerilla-kerítés előtt álló szürke autót. Nem szállok ki, nehogy korán felismerjen, inkább várok és nyomom a dudát. Látom, jön, még mindig túlkölkök, már cifrázom is, kezében ott a horoló. Kilép az elkerített útszakaszra, felénk fordul, szikrázik a szemc. Erre már nyitom az ajtót.

– Ne csinálj hülyét belőlem, gyerek, neked nem jó a másik kapu?! – mondja recsegeve.

- Az alkotásra voltam kíváncsi, áll-e még... - mondom.
 - Ezt senki le nem bontja - néz körbe a hússzor háromméteres, megművelhetetlenül ledöngölt, visszarabolt birtokán.
- Bemegyünk.

NYAKIG FESTÉKBEN

Nyakig festékben, a gép mellett ér utól Laci telefonja. Vegyek kabátot, menjek be azonnal, a főnökkel megbeszélte. Jól van hát, megsúroлом magam, átöltözöm, munkásancúgban mégsem mehetek oly szép, fényes helyre.

- Meg akartad csinálni azt az anyagot, lapátos?

Meg akarom most is.

- Akkor hétfőn elmész egy hathetes vezetőképző tanfolyamra, addig van négy napod, hogy lógó-függő dolgaidd elintézd. A kérdések vázlatait látni kívánom én is.

- Milyen tanfolyam ez, Lacikám?
- Mit gondolsz, milyen?
- De hogy mehetnék, ha egyszer nem is vagyok tag?
- Belépsz. Ezt el is intézzük, máris. Mária! Bújjon be!

NYOLC hó olvadt el, s a KISZ-anyag azóta is roncsaiban hever. Már a tárgyévét követő nyár új és fontos kérdést hozott: „*Ki és miért vándorol Lengyelországba?*” Ezt sem hagyhattam parlagon, hiszen oly izgalmasan távolbamatató, a felnőtté válás alapvető gondjait megfestő, ráadásul általam alaposan ismert témáról volt szó! Majd kicsi idő öregített rajtam, s máris nyakig a bevonulásom elleni hosszú háborúban. Új fejezetcím: „*Ki miért menekül bazajfűi kötelezettsége elől?*” Majd az ózkdodók nagyobbik részével beöltöztem a zöld ancúgba, és önmagától adódott: „*Ki miért, milyen mértékben alakul a hatalom birtoklásának terhe alatt?*” Összegyűjtve néhány füzetnyi forgácsot, nem sokkal jutottam előre a kérdés megválaszolását illetően.

Egy idő után bizonyossá vált bűnös és alig mérsékelhető vonzódásom a *szebbik nem* irányulatába, ezügyben történt kimutatásaim nyomozati anyaga kötetekre rüg, válogatott és kielemezetlen történeteim gyűjtőkérdése a következő: „*Miért oly örületes Sára mosolya?*”

Miután magammal és a fiatalka Sárakkal eleget foglalkoztam, kortársaimra tereltem - meglehetősen nehezen - figyelmemet, és csodálkozva tapasztaltam: korosztályom jelentős része tagja a szervezetnek. Miért? kérdezgettem őket, hiszen enélkül is annyi gondja, baja van az ember szegényebbik fiának: munka mellett tanulás, a gyerek óvodai elhelyezése, a szakmai fejlődés, a normális életet biztosító lakás megszerzése, és a többi, ésatöbbi. Vajon miért vállalnak plusz terhet az egyéb, bokrosan növekvő felelősség tetejébe?

Amikor rá kellett döbbenjek, ennek a befejezésére se módom, se helyem, se tájékozottságom nincs, felbontottam a tanácstalanság idejére tartalékolt Lovas Russiánt, öblögettem vele. Egy óra alatt messzire távolodva a tanácstalanság depressziós vermétől, lemezjátszót kikapcsolva, villanyokat le, előbújtam a füstös oduból, amely behatároltságával gúzsba köti képzeletemet, leültem hát a már ágyba dugott kölykök mellé, hogy bár kedvetlenül, kötelességszerűen, de teljesítsem az esti mesemondást: hétfő lévén.

Összeszedtem magam. Aztán még keményebben össze.

- Volt egyszer egy tengerész, aki halála előtt összehívatta fiait, és így beszélt, volt egyszer egy tengerész, aki halála előtt összehívatta fiait, és így be-

szélt, volt egyszer egy tengerész, aki halála előtt összehívatta fiait, és így beszélt, volt egyszer egy tengerész, aki halála előtt összehívatta fiait, és így beszélt...

- Apa nem unod még ezt a rohadt tengerészt? - kérdezte a fiam.

- Nem, fiatalúr. Nem unom még...

- Akkor folytasd.

És folytattam: Volt egyszer egy tengerész, aki halála előtt összehívatta fiait, és így beszélt, volt egyszer egy tengerész, aki halála előtt összehívatta fiait, és így beszélt, volt egyszer egy tengerész, aki halála előtt összehívatta fiait, és így beszélt, volt egyszer egy tengerész, aki halála előtt összehívatta fiait, és így beszélt, volt egyszer egy tengerész, aki halála után összehívatta fiait, és így beszélt...

- Hecj! - csapott le a gyerek: - Hogyhogy halála után? Ha meghalt, már nem tudja összehívani!

HÁT ENNYI A KERÍTÉS

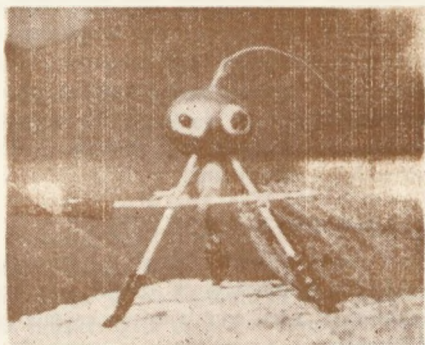
Hát ennyi a kerítés, mely szervesen összenőtt titkári hivatalom első hónapjaival. Ha hihetetlennek tűnik, kételkedőknek javallom a nyomozást, bár aki részese volt ezen vérzivataros cseményeknek, úgyis letagadja. Mint én is. Természetesen.

Paprikacsizmás

Ez a fura illető
tücsöklíkon bújt elő.

Ijedtségem el se múlt,
a líkon már visszabújt.

Piros pocegér

Most lapuljon, aki él!
Meneküljön, aki fél!

Erre felé dübörög
a rettentő pocegér!

Virágos malac

Kórólábam megvetem,
bogyószemem lehunyom,

négylevelű füveken
kerek orrom jártatom.

Öregecske dáma

Régi szép világom
sójak közt múlt el,

halovány orcámon
egyre több a púder.

Buta madár

Pálcahegyen nézelődöm,
mondj egy titkot, meg nem őrzöm.

Az a titok reggelig
a csőrömön kiesik.

Boldog krumplifej

Fény hajol az ághoz,
kitelő világhoz,

özvegyecskét, piros almát
vezetek oltárhoz.

Piros mellényes

Hahá, hehe, ki más lehet
a tökfejnél vidámabb!

Piros mellényben üldögél,
hülyéket mond magának.

Krumplicskáné

Konytba tekerve a zsup,
de már dül is széjjel,

a zsup alatt krumplicskáné
felhőket pöfékel.

Aszaltszilva ördög

A pogácsaszigeten
schol egy rossz lélek!

Láncom üresen csörög,
széjjelvet a méreg!

Á bábuk gyermekmunkák, Herbidai Magdolna és Bény Tibor segítségével készültek

MARXTÓL A MARXIZMUSIG

Marxra emlékeznek az idén a haladó világ, születésének 165., halálának 100. évfordulóján. Tudományos konferenciák előadói, folyóiratcikkek szerzői nagy tisztelettel és megbecsüléssel méltatják a tudós, a politikus, a forradalmár munkásságát. Elismeréssel szólnak a dialektikus és történelmi materializmus megteremtéséről, mely új távlatokat nyitott az emberiség számára a haladás útján. Hivatkoznak hatalmas életművére, amelynek ismerete ma fontosabb és aktuálisabb a szocializmus-kommunizmus felé törekvő népek számára, mint valaha.

Az életrajzírók is egyre több lényeges összefüggést tárnak fel, amelyek segítségével nyomon követhetjük Marx életének szinte minden fontosabb mozzanatát, művei keletkezésének idejét, és azokat a történelmi-társadalmi feltételeket, amelyek életrehívták ismert munkáit.

De hármennyire fontosak is ezek az ismeretek a tudományos gondolkodás számára, bármennyire nélkülözhetetlenek is az egyedül helyes materialista világszemlélet kialakításában, nem elégségesek ahhoz, hogy általuk megismerjük Marxot, az embert. Ebben a törekvésünkben talán leveleinek olvasása nyújthatna legtöbb segítséget. Marx életútja ugyanis Engelshez, feleségéhez, leányaihoz, barátaihoz, harcostársaihoz és politikai ellenfeleihez írott leveleiben nyilvánul meg leggazdagabban az utókor számára. A levelek olvasása során a jól ismert Marx-kép megelevenedik, a megszokott portréból esendő ember válik, mert tanúi lehetünk küzdelmeinek, szorongásainak, miközben még határozottabban rajzolódik ki elszántsága, erkölcsi nagysága, amely elég erőt adott neki ahhoz, hogy lemondjon saját és családja polgári jólétéről és anyagi biztonságáról.

Marx életének három szilárd pontja volt: a családja, az Engelshez fűződő bensőséges, mély barátsága és a munkásmozgalom. Ezek nélkül nem valósíthatta volna meg monumentális terveit, mert a hatóságok örökös zaklatásai, a krónikus anyagi gondok, a meg-megújuló és egyre súlyosbodó betegsége legfeljebb időnként enyhülő, de soha meg nem szűnő terheket rakott vállaira. E három pillérre támaszkodva azonban Marx nemcsak elviselte a gondokat, hanem úrrá tudott lenni rajtuk, megindítóan harmonikus, teljes életet teremtve a maguk számára.

Több kötetnyi levelezését lapozgatva az a meggyőződés alakulhat ki az olvasóban, hogy az emberiség boldogabb jövőjéért küzdőnek magának is szükségképpen boldogságra, derűre, optimizmusra termelt gazdag személyiségnek kellett lennie, távol az askétizmus minden terhétől, nyűgétől, önsanyargató, hamis pátoszától. Máskülönbén hogyan is kerülhette volna el az álmodozás veszélyét, a XVIII. század jeles gondolkodóinak gyönyörű tévedését, az utópiát, amelyből a kivezető utat éppen neki kellett megtalálnia?

Marxra emlékezve, életének néhány jellemző epizódját szeretnénk felvillantani az itt következő levélrészletek segítségével. Bár nyilvánvaló, hogy a kiragadott szövegrészek nem képesek visszaadni a marx-i életnek sem gazdagságát, sem szépségét, sem drámai erejét. Ahhoz túlságosan esetleges a válogatás térben is és időben is. De remélhetően sokan ismerik a teljes életművet. Számukra az újraolvasás még számos meglepetést, eddig fel nem fedezett összefüggéseket tartogathat. Mások talán most készülődnek a felbecsülhetetlen szellemi érték befogadására. Rájuk az az élmény vár, amit Marx a teoretikus megismerés útjára lépőknek ígért *A tőke* egyik bevezetőjében: „A tudományhoz nem visz széles országút, s csak azok remélhetik, hogy napsütötte ormaik elérik, akik nem riadnak vissza attól, hogy meredek ösvényeink megmászása fáradságos.” (Marx: *A tőke*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1961. 23. l. – a szerző.)

A levelek olvasása azonban könnyíthet a tudati elsajátítás nehéz munkáján, azáltal, hogy érzelmileg motiválja, támogatja, segíti az embert kitűzött célja felé, s elvezetheti Marxtól a marxizmusig.

BACSKÓ PIROSKA

Marx Arnold Rugéhoz Párizsba

Dr. Ruge úrnak.

Biztos forrásokból értesültem, hogy Ön ellen és én ellenem és néhány más személy ellen a főkapitányságon hatósági rendeletek vannak, melyek szerint 24 órán belül el kell hagynunk Párizst és a lehető legrövidebb időn belül Franciaországot is... Helyén valónak tartottam, hogy amennyiben az újságot még nem tudná, értesítsem Önt.

Párizs, 1845 január

K. Marx

Marx I. Lipót belga királyhoz Brüsszelbe

Sire,

Atulírott Karl Marx, a filozófia doktora, buszonbat éves, született Trierben, a Porosz Királyságban, feleségével és gyermekével Felsőged államaiban kíván letelepedni, ezért tisztelettel bátorodik Felsőgedhez fordulni azon kérelemmel, hogy megtelepedését Belgiumban engedélyezni szíveskedjék...

Brüsszel, 1845. február 7.

Dr. Karl Marx

Engels Marxhoz Brüsszelbe

Kedves Marx,

... A „Kritikai kritika”... egészen remek. Pompásak fejtegetéseid a zsidókérdésről, a materializmus történetéről... s kitűnő hatásuk lesz. Mindamellet a dolog túl terjedelmes... Különben az egész könyv pompásan van megírva és az ember baláltra nevetethi magát rajta... A „szahaviszonyokról” szóló részt jobb lett volna törölnöd. Túl kevés és jelentéktelen.

Barmen, 1845. március 17.

Barátod Engels

Kedves Marx,

... A rendőrtiszt-helyettest, aki hozzád bebatolt, állítólag már elmozdították. A história az itteni kispolgárok között nagy felháborodást keltett.

Brüsszel, 1848. március 9.

Engels

Marx Geiger kölni rendőrfőnökhöz

*Nagyságos Geiger megbízott rendőrfőnök úrnak
belyben*

Értesitem Nagyságodat, hogy az Ön által hozzám intézett irat ellen azonnal jellebbezést nyújtottam be a Belügyminisztériumhoz és épügy, mint eddig, német birodalmi állampolgárnak tekintem magam.

Köln, 1848. augusztus 5.

Dr. Karl Marx

A „Neue Rheinische Zeitung” főszerkesztője

Marx Engelshez Bernbe

Kedves Engels!

Az újságokat elküldtük neked. Hogy ez nem történt meg hamarabb, annak tisztára az a számár Korff az oka, aki túlbizbelségem mellett, amelyet még állandó idézések is szaporítanak, rendelkezéseimet idáig nem hajtott végre. Egyelőre maradj Bernben... Jobban pecsételd le a levelcidet. Az egyik fel volt törve... K. Heinzen közzétette régi szennyiratát ellenünk. Lapunk mindig a lázadás szintjén mozog, de minden idézés ellenére megkerüli a büntető törvényeket. Most nagyon közkedvelt. Kibocsátunk naponta röptlapokat is. A jorradalom balad. Irj szorgalmasan.

Remélem hamarosan viszontlátlak.

Köln, 1848. november 29.

Marxod

Marx Engelshez Veveybe

Kedves Engels!

Nagyon sokat nyugtalankodtam miattad és igazán örültem, amikor tegnap levelet kaptam a te írásoddal...

Egész családom itt van; a kormány Morbiábanba, Bretange Pontini mocsaraiba akart kiutasítani. Mostanáig megakadályoztam a végrehajtást. Ha azonban azt akarod, hogy bővebben írjak az én itteni viszonyaimról és az általános dolgokról, akkor biztosabb címet kell küldened, mert itt szörnyű a helyzet...

Ég áldjon...

Párizs, 1849. kb. aug. 1.

Barátod K. M.

Kedves Engels!

Kiutasítottak Morbiban départemet-ba, Bretange Pontini mocsarába. Megérted, hogy ebbe a burkolt gyilkossági kísérletbe nem megyek bele. Elhagyom tehát Franciaországot.

Svájcba nem adnak nekem útlevelet, Londonba kell tehát mennem, mégpedig holnap...

Párizs, 1849. augusztus 23.

Barátod K. M.

Kedves Engels!

Most csak két sort írok neked. Ma reggel tíz órakor Főxchen, a mi kis löporos összeesküvőnk, meghalt. Hirtelen egy olyan görcsben, amilyen gyakran előfordult nála. Néhány perccel azelőtt még nevetett és buncukodott. A dolog egészen váratlanul jött. Gondolhatod, mi van itt. Távolléted miatt éppen ebben a pillanatban nagyon elhagyatottnak érezzük magunkat...

London, 1850. november 19.

Marxod

Kedves Engels!

Leveled nagyon jólesett a feleségemnek. Valóban veszélyesen izgatott és elgyötört állapotban van. Maga szoptatta a gyereket és a legnehezebb viszonyok között, nagy áldozatokat vállalt létezéséért. Ráadásul az a gondolat, hogy szegény gyermek a polgári nyomorúság áldozata volt, jöllehet neki éppen nem volt hiánya gondozásban...

London, 1850. november 23.

Barátod K. M.

Kedves Engels!

Néhány napig komolyan rosszul voltam, ezért ezt a levelet és a két pénzes utalvány kézbevételenek nyugtázását később kapod meg, mint szerettem volna...

London, 1851. jan. 6.

K. M.

Kedves Engels!

Nagyon leköteleznél, ha a pénzt, amennyiben lehetséges, postafordultával elküldenéd. A háziasszonyom nagyon szegény; már 2. hete, hogy nem fizettem neki és borzasztó erélyesen sürget...

London, 1851. január 6.

Barátod K. M.

Kedves Engels,

Maryn tanulmányozod a fiziológiát, vagy másutt? Az első esetben megértem, hogy ez nem béber, sőt még csak nem is orosz tanulmány.

Új járadékélméletem egyelőre csak annyit hozott a konyhára, hogy nyugodt a lelkiismeretem... Annak, hogy a föld termelékenysége fordított arányban van az emberi termelékenységgel, mély benyomást kellett tennie egy oly erős-ágékú családapára, amilyen én vagyok, annál is inkább, mivel házasságom termelékenyebb, mint iparom...

London, 1851. február 3.

Irj hamarosan

Barátod K. M.

Kedves Frederic,

Csak ezt a két sort írom neked, hogy hírül adjam: a kis gyermek ma egy-negyed kettőkor meghalt.

London, 1852. április 14.

K. M.

Kedves Engels!

Mai leveled érkezésekor itt igen izgatott volt a léghő. Feleségem beteg, a kis Jenny beteg, Lenchennek valami ideglázféléje van. Orvost nem hívhattam és nem hívhatok, mert nincs pénzem orvosságra. 8-10 nap óta a családot általában kenyérrrel és krumplival tápláltam, de kérdéses, hogy e kettőt ma is elő tudom-e teremteni... Cikkeket Dana részére nem írtam, mert nem volt egy pennym, hogy elmebessek újságokat olvasni... Mindent megkísérlettem, de hiába. Először az a kutya Weydemeyer csap be 15 fonttal. Írok Németországba Streitnek... A barom még csak nem is válaszol... A legjobb és a legkívánatosabb lehetőség az lenne, ha a lakásadónő kidobna a bázból. Akkor 22 font tartozástól legalább megszabadulnék. De ekkora szíveség aligha tételezhető fel róla. Aztán itt van még a pék, a tejesember, a teakereskedő, a zöldséges, és még egy régi tartozás a mészárosnak. Hogyan boldoguljak mindezzel az ördögi nyavalyával? Végül, az utóbbi 8-10 nap alatt néhány szilínget és pennyt kölcsönkértem mesterlegényektől, ami számomra a legeslegkínosabb, de szükség volt rá, hogy meg ne dögöljünk...

London, 1852. szeptember 8.

K. M.

Drága Szívem,

Ismét írok neked, mert egyedül vagyok és mert zavar, hogy gondolatban állandóan veled beszélgetek... Bármennyire rossz is az arcképed, a legjobb szolgálatot teszi nekem, és most megértem, hogy még a „fekete madonnák” is, a Szűzanya eme legcsúfabb ábrázolatai is rendíthetetlen tisztelőkre tudtak találni, sőt még több tisztelőre, mint a jó képek... De én kijavítom a napsugarakat, amelyek bibásan festettek, és úgy találom, hogy az én szemem, bármennyire elromlott a lámpafénytől és a dobánytól, mégis tud festeni, nemcsak álomban, hanem ébren is...

Valóban sok nő van a világon, és közülük néhányan szépek is. De hol találok olyan arcot, amelyen minden vonás, sőt minden redő életem legfőbb és legédesebb emlékeit ébreszti fel? Még végtelen fájdalomimat, pótolhatatlan veszteségeimet is ott olvasom édes homlokodon, és édes arcodat csókolva, legyűröm a fájdalmat...

Isten veled édes szívem. Ezerszer csókollak téged és a gyerekeket.

Manchester, 1856. június 21.

A te Karlod

Kedves Frederick,

... Meg tudod-e mondani nekem, hogy a ti gyáratokban pl. milyen időközben újítjátok fel a gépi berendezést? ... Az átlagos idő, amely alatt a gépi berendezést felújítják, egyik fontos mozzanata ama több éves ciklus magyarázatának, amelyet az ipari mozgás befut, amióta a nagyipar megszilárdult...

London, 1858. március 2.

Barátod K. M.

Kedves Frederick,

Hosszú hallgatásomra egyetlen szóval adhatok magyarázatot – képtelen voltam írni. Mégpedig nemcsak képletesen, hanem a szó szoros értelmében így volt... A néhány elkerülhetetlen „Tribune”-cikket tollbamondtam a feleségemnek, de erre is csak erős izgatószernek használatával voltam képes... Az orvos azt akarta, hogy utazzam el, de ezt először is pénzügyi helyzetem nem tette lehetővé, másodszer pedig napról napra reméltem, hogy ismét hozzá tudok fogni a munkához... Az ördögbe is, alig várom, hogy ennek az állapotnak a jövő héten már vége legyen... Úgy látszik, a télen túlzásba vittem az éjszakai munkát. Hinc illae lacrimae. (Innét hát a könnyek.)...

London, 1858. április 29.

Barátod K. M.

Kedves Fred,

...Te úgy látszik, erkölcsileg felháborítottad (Wilhelm barátunkat). Már válaszoltam neki, hogy tévesen értelmelte leveledet. Ez az ember képtelen fel-fogni, hogy a világnézet és az üzleti ügyekkel való foglalkozás korántsem sarkalatos ellentek...

London, 1869. július 3.

A Szerecsen

Marx Eleanor Marxhoz Londonba

Kedves Jó Gyermekem,

Milyen kedves tőled, hogy ilyen gyakran és részletesen írsz; de nem akarok elvenni abból a nagyon kevés „szabad” időből, amellyel rendelkezel...

Meissner úr tegnap elküldte az 1881. évi elszámolást, a bevétel nagyon kicsi; az 1882-esnek aztán annál többnek kell lennie, mert egyúttal azt írja, hogy a „Tőke” példányai gyorsan fogynak. Persze türelmetlenül várja a korrektúra-íveket.

Csókkoltatom unokámat

Ventor, 1883. január 9.

Ég veled.

Élj boldogul

Engels Eduard Bernsteinhez Zürichbe

Kedves Bernstein,

Táviratomat bizonyára megkapta. Borzasztó gyorsan következett be a dolog. A legjobb kilátások után ma reggel hirtelen az erők teljes összeroppanása, azután egyszerű elalvás. Két perc alatt megszűnt gondolkodni ez a zseniális koponya. ...Hogy mit jelentett nekünk ez a férfiút az elmélet és minden döntő pillanaiban a gyakorlat területén is, arról csak annak lehet fogalma, aki folyton együtt volt vele. Nagy szempontjai évekre eltűnnek vele a színről... A mozgalom megy a maga útján, de hijján lesz a nyugodt, idejében jövő megfontolt közbelépésnek, amely eddig sok bosszadalmas tévúttól megkímélte...

London, 1883. március 14.

Hive F. E.

Forrásjegyzék

1. NEM 27. köt. Kossuth Könyvkiadó Buda-
pest, 1971. 404. o.	14. NEM 28. köt. Kossuth Könyvkiadó Budapest,
1971. 45. old.
2. u.o. 577. old.	15. u.o. 118., 119. old.
3. u.o. 22., 23. old.	16. NEM 29. köt. Kossuth Könyvkiadó Buda-
pest, 1972. 506; 509; 510. old.
4. u.o. 106. old.	17. u.o. 273. old.
5. u.o. 459. old.	18. u.o. 502. old.
6. u.o. 122. old.	19. NEM 32. köt. Kossuth Könyvkiadó Budapest,
1974. 322. o.
7. u.o. 150. old.	20. NEM 35. köt. Kossuth Könyvkiadó Buda-
pest, 1976; 398; 399. old.
8. u.o. 133. old.	21. u.o. 432. old.
9. u.o. 134. old.	
10. u.o. 135. old.	
11. u.o. 137. old.	
12. u.o. 162., 166. old.	

AZ ÉLŐ MARX

Marx születésének és halálának ke-
rek évfordulóit mindig aktivizálták a
tanaival egyetértő, vagy akárcsak ro-
konszenvező magyar progressziót is. A
számtalan méltatás sorából ezúttal a
Népszava 1933 márciusi vezércikkére
utalunk, amely éppúgy *Az élő Marx*
címmel idézte meg az akkor fél év-
százada halott tudós, politikus emlé-
kezetét, mint ahogyan e cím foglalja
most – a századik évfordulón – kö-
tetbe az MTA Filozófiai Intézetében,
a Társadalomfilozófiai Osztály műhe-
lyében született Marx-tanulmányokat.
Ez esetben azonban nem az alkalom
szülte direkt tisztelgésre esik a hang-
súly, hanem egy folyamatos – a tár-
sadalomtudományok elméleti-módszer-
tani problémáit vizsgáló – kutatómun-
ka jelenlegi helyzetét reprezentáló ki-
advány látott így napvilágot.

A szerzők Marx társadalomelméleti
alapfogalmait elsősorban tudományel-
méleti és metodológiai szempontból
teszik mérlegre, arra keresvén a vá-
laszt, hogy a társadalom- és humán-
tudományok (jelesül a filozófia, a po-
litikai gazdaságtan, a történelem, az
etnológia, a nyelvészet) mai kérdései
tükrében mi a jelentősége Marx
munkásságának. Az a meggyőződésük,
hogy a 19. században fogant marxi
gondolat nem korhoz kötött, nem túl-
haladott, s mindaddig élönk bizo-
nyul, „amíg a változó körülmények kö-
zött is megőrzi ösztönző, heurisztikus
erejét, amíg az új problémák újféle
megoldásait keresőnek is mintát, mér-
cét, módszert kínál”, és szüntelen töp-
rängésre, a tézisek, kategóriák tovább-

gondolására készíti a marxi örökség-
gel Marx szellemében sáfárkodót. S
hogy e tanulmánykötet ilyen szemlé-
letű írások gyűjteménye, azt éppen
úttörő jellege bizonyítja, hisz a ma-
gyar nyelvű Marx-irodalom még nem,
vagy csak érintőlegesen tárgyalt ha-
sonló kérdéseket.

Jó példa erre *Orthmayr* Imre ta-
nulmánya, amely a marxi társadalom-
elmélet egyik alapkategóriájának, a
termelési mód fogalmának logikai
eimzésére vállalkozik, megállapítván,
hogy bár e fogalom Marxnál nem min-
dig ugyanazokat a megkülönböztető
jegyeket tartalmazza, mégis jól fel-
ismerhetők a termelésbeli sajátosságok
átfogó csoportjai: a termelés anyagi-
technikai és társadalmi jellegzetessé-
get. „Az ismérveknek ezt a két körét
Marx gyakran együtt használja a ter-
melési módok megkülönböztetésére,
más esetekben viszont a termelési
mód fogalma csak az egyik vagy csak
a másik típusú tulajdonságokat je-
löli. Ez utóbbi esetekben néha meg-
különböztető elnevezéseket is használ
e két eltérő „termelési mód” jelölésé-
re: az anyagi termelési mód és a ter-
melés társadalmi formája kifejezése-
ket... Marx a termelés anyagi és tár-
sadalmi jellegzetességeinek analitikus
szétválasztásából adódó konceptuális
bázison fogalmazza meg azt az össze-
függést, hogy a termelés tőkés formá-
ja lassan és fokozatosan kialakítja a
termelés neki megfelelő üzemszerve-
zését és eljárás módjait.”

Ugyancsak újszerű megközelítésben
tárgyalja *Redl Károly* Marx gazdasági

nézeteit a középkori gazdasági gondolkodással való öszszvetésben és – főképp a tulajdon-, az áru- és pénzviszonyok kérdéskörében – érzékelteti a marxí eszmék termékenységet a nyugat-európai feudalizmus értelmezésében. Arra is felhívja a figyelmet, hogy Marx módszerének a feudális rendszer ideologikus reflexének elemzése szempontjából is jelentősége van, hiszen – a középkori antropomorfizáló és moralizáló szemléletmódtól eltérően – a dologi viszonyok mögött feltárja az emberi, társadalmi és osztályviszonyokat. *Makai Mária* a politikai gazdaságtan Marx általi elméleti megalapozását, a gazdasági formának az alapokból kifejtett rekonstrukcióját elemzi néhány mai, korlátozó érvényű szaktudományos értelmezés kapcsán.

Lukács József és *Tütő László* egyaránt a társadalmi fejlődés, a haladás kérdéskörével foglalkozik egyrészt kultúratörténeti, másrészt történettudományi, illetve történetfilozófiai aspektusból. Lukács József a '70-es évtizedben sokat vitatott kulcskérdésben foglal állást, amikor azt törekszik igazolni, hogy az egyenlőtlen politikai, gazdasági, jogi, tudati fejlődés ellenére – éppen a történetiség marxí eszméje alapján – az emberi kultúrák egységét is bizonyítani lehet. Tütő (egyebek között) arra mutat rá, hogy Marxnál a három alapfázisú – az árutermelést megelőző, az árutermelő és az áru-termelés utáni – történelemszemlélet képezi az ideológiatörténeti vonatkozások bázisát, s ennek alapján különböztethetők meg a hagyományos-patriarchális, az árutermelő-polgári és a proletár ideológiai álláspontok.

Rózsabegyí Edit a marxí tudományos módszer központi elvét, a történeti és a logikai viszonyának egységét operatív tartalmában értelmezve arra keresi a választ, „*hogy van-e olyan történeti gondolkodás, amely lehetővé teszi, hogy a jelen társadalmi összefüggéseit átfogóan és ugyanakkor gondolatilag megalapozott ér-*

vénnyel fejtsse ki az elmélet. Milyen az a történetiségfelfogás, amely erre képessé teszi az elméletet? Ha van ilyen, hogy működik az elméletben? – Amikor a marxisták a történeti és a logikai egységének marxí elvét akarják kifejteni, ezekre a kérdésekre kell felelniök. Ez a történeti gondolkodás így nem alátámasztja vagy megerősíti, hanem alakítja az elmélet logikáját. A sajátosan marxí logikát enélkül értelmezni nem lehet.”

Hársing László Marx módszertanának mintegy formai oldalát érinti, amikor a szakszerűségről és a tudományos kritika moráljáról kifejtett elveit, illetve azok gyakorlati megvalósulását mutatja be. Kiemeli, hogy Marx fontosnak tartotta például a tudományos problémák adekvát megfogalmazását, az elemzések, következtetések objektivitását, vagy a kíméletlen polémiákhoz is szükséges tisztességet. Követelményeiben másokkal sem volt szigorúbb, mint önmagával szemben. Ez az írás azért is figyelemre méltó, mert akarva-akaratlan Marx személyiségének jobb megismeréséhez járul hozzá. Szintén Marx műhelyébe enged betekintést *Dajka Balázs* írása. A szerző azokat az etnológiai, kulturális antropológiai „jegyzeteket” értelmezi, melyeket Marx – többek között – Morgan műveinek olvasása közben papírra vetett. Konkrét, a technikai részletek szintjét is jellemző példákkal illusztrálja, hogy a korabeli tudományos módszerek hogyan használta Marx egy sor, újdonsággal bíró, felívelő szakaszban lévő tudományterületen. A felvetett kérdések további, alaposabb kutatások létjogosultságát bizonyítják. *Kelemen János* – aki *Hársing László*val társzerkesztette e kötetet, sőt az előszót is ő jegyezte – a nyelvtudomány és a marxizmus kapcsolatára mutat rá, Marx es Engels úgynevezett „nyelvészeti (a nyelv keletkezésére, lényegére, természetére, a nyelv, a gondolkodás és a valóság, valamint az osztá-

lyok és ideológiák viszonyára, a kor nyelvtudományi eredményeire, nyelvészeire vonatkozó) megjegyzéseimnek" elemzésével.

A kötetzáró tanulmány – Sziklai László tollából – Lukács György „Marxra találásának”, Marxhoz vezető útjának pontosabb feltérképezéséhez nyújt adalékokat. Annak az érzékeltetésére törekszik, hogy a lukácsi recepció korántsem az elsajátítás egyedi megvalósulásaként érdekes, hanem egy kor eszmei kifejeződésének, a kommunista mozgalom alakuló elméleti tudatának reprezentánsa. „Vissza Marxhoz – előre a valósághoz! Kettős hűség: ez a lukácsi magatartás lényegi törekvése.” Sziklai a harmincas évek eleji, meglehetősen ellentmondásos Marx-értelmezések sorában helyezi el Lukács Marxhoz való viszonyulását, amelyet a *Történelem és osztálytudat* (1923) önkritikus megtagadása és később meghaladása, a kerülő utakkal is járó újrakezdés jellemez. A legjellegzetesebb példája a kitérőknek, ahogyan a Marxhoz vezető úton Hegelhez érkezik. Ugyanis: „...a fasizmus és az egy országban létező szocializmus korában a Hegel-kérdés: Marx-kérdés... Igenlés és tagadás dialektikájának monumentuma A fiatal Hegel (1938). Lukács Hegel-elemzése szükségyszerűen Marx Hegel-kritikáján teljessédk ki, most realizálja valójában a Gazdasági-filozófiai kéziratok sokk-batását, módszertanilag érvényesíti Marx bírálatát... Am ezen a pon-

ton Lukács megáll. Kitér az elől, hogy itt és most értelmezze Marx nézeteit az elidegenülés pozitív megszüntetésének esélyeiről a nyers vagy a fejlett kommunizmusban. Ezt Marxhoz vezető útjának következő időszakára bizzá” – fejezi be fejtegetéseit (és a könyvet) Sziklai László, mintegy érzékeltetve, hogy a kutatókra is további feladatok várnak, akár ebben a témában is.

E tanulmánykötet megjelenése csak egyik, de lényeges mozzanata az idekettős Marx-évforduló hazai megemlékezősorozatának. Méltán illeszkedik a programba, hiszen nem kevesebbet vállal és teljesít, mint a Marxtól öröklött és általa ösztönzött intellektuális bátorsággal, tudományos igénynyel és elmélyültséggel keresni, kimunkálni a válaszokat a társadalomelmélet fontos, világszerte aktuális kérdéseire. Annak bizonyítéka e jubileumi kiadvány, hogy a társadalmi gyakorlat, a felhalmozódó sok-sok tapasztalat és ismeret, a mindegyre új szituáció szüntelen megújulásra készíti a marxizmust, amelynek ráadásul belső igénye, fő tendenciája is a megújulás – de természetesen saját elvi alapjain, saját módszerének, logikájának a bázisán. Az *Az élő Marx* című kötet szerzőinek, szerkesztőinek törekvései azért érdemelnek figyelmet és elismerést, mert a marxista elmélet továbbgondolását ilyen felfogásban értelmezik és művelik. (Kossuth, 1983)

CSONGRÁDY BÉLA

21187
87

HELYZETJELENTÉS

Álmodtam szépet kocsmazugba'
Poharak között karra bukva

Öleltem asszonyt hűtlen-ágyon
Sírtam a koszlott koldus-vágyon

Gondoltam magam jobbnak-szebbnek
Más derekával egyenesebbnek

Daloltam már TÖBB földet magamnak
De vétkeim mind IDE nyilaztak

S hiába gyónásom-imádkozásom
Nem Old: de Köt – feloldoztatásom

KÖNYÖRGÉS

*„Kettőnkben egy szív dobogott;
Én is érzem benne a véget
S most, mint élet nélküli élet,
Mint festett kép olyan vagyok. . .”*

(Villon)

Hány napja már, hogy léted
testemből tova űztem;
hogymondhatom:
Tiszta vagyok –
s bűnöm nem mocskol már
általad engem

Nem tudom.
Nem számoltam
percet, órát, napot:
De azóta „nyitott” szemmel alszom
éjjelente,
s ajtóra, ablakra meredve
várok,
és sírok olykor,
ha nem motoz bogár, szú a csendbe’
s vélem,
hogy lépteid suhogását hallom.
Gyere hát vissza!
M megbocsátok!
Amit ellened tettem – nem igaz!
Nappalok súlyában roppant testem
tört csontjait összerakd!
Add vissza röpülésem:
Otromba karom könnyű tollait,
mi a zuhanás kráteréből
hazug-szép tájaidra felrepít!
Hallgatsz?
Hiába kérlek?
Jaj, nézd! – újra este van,
Ajtóm kulcsra zárva már,
ablakom csillagtalan.
Ágyam letaposott havára dőlve
várom,
hogy mész-czüst falaim betemetnek;
csak szemem parázs-bokra ég még,
jelet lobbantva lépteidnek.
Jöjj! Vess szemem mögé
virágos rétet, nászi ágyat,
és az ébredés kulcsával
zárd ránk szempilládat!
Jöjj! Jöjj! Tiszta nappalok
kapuját nyitom eléd:
(Ékesítsd fel színes-mocsokkal. . .)
Lépj be rajta Álom –
egyszer lépj be rajta még!

KALANDOZÁSOK ÉS GÖRÖNGYÖK (I.)

Naplómból — magánügyek és dátum nélkül

Mint annyi minden korunk tudományos eredményeiből, az is szinte követheetlen, ahogy a régészek és antropológusok – újabb és újabb leletek-re bukkanva – egyre öregbitik az Emberiséget. Olvasom például, hogy bizonyos Desmond Clark, a Kaliforniai Egyetem antropológusa, fölfedezésével nem kevesebb, mint négyszázezer évvel nyújtaná meg – tapintatlanul – éveink számát. A Föld életkorához képest ugyan mindössze másodpercekkel, mégsem csodálkoznék, ha kialakított mércéinkkel a kezünkben, önmagunk iránti türelmünk fogyatkozását érzékelnénk: ennyi évvel mögöttünk még mindig csak idáig jutottunk? Eddig a mai világállapotig? Ha elég optimizmus dolgozik valakiben, felröppenthet egy-egy közhasználati módszertani biztatást, afféle jó tanácsot: nézzük kicsit hunyorítva és megfélelő szemléleti távolságból az inkriminált éveket, miként bizonyos festményeket. Neim lesz okunk panaszra – ennyiből ennyire futotta... Vajon? – tebetnének fel az ismert szkeptikus kérdést. És ha mégis beletörőd-nénk, nem lehetünk biztosak, hogy minden lehetséges kérdést elbáritottunk. De lesz-e időnk többre? – kérdezné a pesszimista, aki sobase bajlandó a fenekén maradni, abban a bizonyos Most-ban. A Desmond Clark-féle tudósok pedig csak fokozzák a kételyeit. Ennyi elkótyavetyélt év!

DOBSINA. A barlang szájából árad a hideg, mint a hirtelen kinyitott nagyméretű hűtőszekrényből. Mégsem visszatáborít, hanem vonz, titkokat ígérőn. Elveszve a látogatók tömegében, hamar kiderül, hogy mint minden, ami rejtett, igényt tart a bensőséges, szűk körű találkozásra. Ennyi ember között a hideget érzem, nem a jégalakzatok játékosságát, pompáját, esetleg fénségességét.

Az első személy tekintetére gondolok, az eddig senki által nem látottat megpillantóra. Valahogy másról van itt szó, mint az élet egyéb vetelkedőin, ahol szintén az elsőségért folyik a versengés. A tekintetben van valami kizárólagos, ami tönkreteszi a látnivalók himporát. Indítékaikban megérthetők – ha felmentést mai felfogásunkkal nem is adhatunk – azok a férfiak, akik a hozzájuk tartozó nő kíváncsiságból fellebbentett csadorja miatt képesek idegent ölni. Feltűnő, hogy a természet egyedi látnivalóira vonatkozik javarészt a tekintetnek ez a fajta kizárólagossága. (És mi a női arc, ha nem természeti jelenség?) A művészet szemlélhető eredményei döntően más jellegűek. Az Akropoliszra vagy a Scrovegni kápolna falaira szüntelenül záporozó tekintetek mintha egyre érvényesebbé tennék az eljövendő látogatók számára az Erekteion kariatidáit, Giotto freskóit.

VELENCE, a Palazzo Ducaléban a Nagytanács terme. Fokozódó izgalommal jutottunk idáig a dózsék palotájában, betekintve a birhedett börtöncellákba is. A cél mégis Tintoretto. Korábbi előítéletem Velencében oldódott, hogy aztán éles fordulattal tisztelőre váltson át a XVI. század mestere iránt. Szokványos történet, tudom. Ilyenkor már elvöl sem akar visszuesni a korábbi véleményéhez a rajongó. A világ egyik legnagyobb méretű festményeként számon tartott Paradicsom végül nem okoz csalódást. Pedig hibetetlennek tűnt, hogy 200 négyzetméteren festőileg mindent vendbe lehet tenni. De úgy látszik, Tintoretót kimerülésre egyáltalán nem hajlamos tobzódása, amellyel művek példátlan tömegét hozta létre, a méretek felé is hasonló bevességgel fűzte. Térképző fantáziája, amelyet a misztikumot levelező, az úrkorszakba lépő emberiség még majd újra felfedez magának, ha képeit nem eszi meg előbb a közömbös idő, itt is kalandozásra csábít. Ez a Paradicsom nem az örök megállapodottság unalma. Felbök és üdözőültek, karok és szárnyak, arcok és fények nyugtalan mozgásban vannak. A tér nem a geometria kimért tere, hanem, mint a tenger alaktalan, nyughatatlan vize, amely mégis mintha szabályszerűségeket mutatna változásaiban.

Mihelyt otthonosságom valamelyest kialakul és igyekszem ideképzélni a hatalmas festmény alá a hajdanvolt patriciusokat, önkéntelenül a jelenbéli társakra nézek, kutatom, kikkel vagyok éppen jelen. Arra leszek figyelmes, hogy egy tizennégy év körüli fiú a hívős kockát tekeri elszánt belefeledkezéssel. A Szent György-sziget felől árad be a kora délelőtti napfény. Tintoretto dinamikája mintha megemelné a Nagytanács gyűléstermét, de a fiúnak mit se számít a Mester kompozíciós fantáziája, amellyel a levegőg tagolatlan kupolájába a tér bonyodalma volt képes belelátni! Neki ott a feladat: átrendezni a marokba fogott teret. A bonyolultat áttekinthetővé tenni, a káoszt elrendezni. Megteremteni a Rend nyugalmát, áttekinthetőségét. Az sem akármilyen. Végre siker! Fölpattan, roban a csoportja után, akiktől rég leszakadt, hogy felmutathassa az eredményt és a diadala teljes legyen. Tintoretto misztikus terére ügyet sem vet. Nem kétséges, hogy Tintoretót viszont érdekelt volna a Rubik-kocka, ha Leonardo feltalálja, s Itália-szerte áruba bocsátja. Amivel természetesen nem a gyereket akarom elmarasztalni.

BEJRÚT. A terhes nő – különösen abban az időszakban, amikor a domborodó has szinte természetellenesnek tűnik –, valamiért már rég a kiszolgáltatottság jelképe a szememben. Talán a képzeletem miatt, amely inkább a veszélyeztetettség beláthatatlan körét vonja a várandós mama köré, semmint, hogy a kötelező elérzékenyüléssel közelitsek. Okát keresbenném, de az már biztos, hogy ebben a tekintetben nem változom. Effelől azóta vagyok ilyen bizonyos, mióta egy palesztin anya és gyermeke sorsáról a televízióban láttam azt a drámai tudósítást, amit valószínűleg szerte a világon sugároztak. A tűzérési lövedékek robbanása, repülőbombák hullása között menekülő asszonyt úgy basította fel egy szilánk, mintha a császármetszést brutális avatatlansággal bajtanák rajta végre. A fémdarabka lendületéből még futotta arra is, hogy a kilencedik hónapjába ért magzatot a lábán megsebezze. Lehet, hogy erre a sértésre sirt fel először az anyja nedveiben mocorgó, kényszerűen világba szakadt gyermek? És az anya jajveszékélésén átütő panaszt hallotta meg Valaki? Aki így, névte-

lenül is nagybetűvel irandó. Mert a megmásíthatatlan tragédiában az áldozatok mellett ő a hős. Volt ereje, hogy a szerencsétlen, menthetetlen anyáról leválassza a csecsemőt – elvágta a köldökzsinórt, s kiemelte a balál mocskából, amibe pedig maga is arccal bukhatott volna.

Az ilyen jelenet, ha képesek vagyunk elgondolni a részleteit, mintha az ész határán túl zajlana. Valószínűleg azzal az öntudatlansággal éli át a benne résztvevő, ahogy utunkba került kavicsot rugunk arrébb szórakozottan, s a kő még gurul, de a mozdulatunkra már nem is emlékszünk. Esetleg riasztóan éles létérzékelés közben. Minden esetre sokkal többet nem tehetünk, mint fejet bajtunk a névtelen Valaki előtt. No, nem a tisztelőtünk jeléért. Sokkal inkább a kapott bizonyosságért: tanúságot tett valamiről, aminek a létét olykor már fel sem tudjuk tételezni az emberi történet végtelen helyzeteiben. Minek is nevezzük? Mintha nem futná a névadásra, csupán a jelenet önkinzó ismétlődő felidézésére, mert kevés a szó teherbírása a kép brutalitásához képest.

Hogy mindez Izrael Bejrút elleni offenzívája idején esett meg? Fontos-e, ha föltételezhetjük korábbi időkben is, és nem lehetünk biztosak a meg nem ismétlődése felől. Csak kívánhatjuk: szűnjék meg az életet hordozó nők kiszolgáltatottsága.

VÁRNA. A strandon túl, följebb, a hullámtörő kövekkel védett partszakaszon keresünk magunknak helyet. Családiás, rejtett, napozásra mégis alkalmas zugokat találni, tenyéryi fűvennyel.

Ma azonban nincs szerencsénk. Hamar megértem, miért méltatlankodott előbb egy férfi: a hullámvész ellenére jól látni az olajfoltokat. A parton rekedő tajtékkal fonálszerű barna szennyeződésként marad hátra a kisodori olaj. A visszabúzóó tenger után a homokban most nem a nedvesség elnyelődését lehet nyomon követni, hanem az olaj szétterülő pávaszemét csodálhatjuk az erős jényben. Lábammal árkot búzok, gyanúm igazolandó. Rétegenként bukkán elő a lerakódás. Följebb nézek a szabadstrand felé: bosszú méterekkel beljebb, de a partközeli sekélyebb vizekben is tömeg; lejjebb, a fizetőstrandokon szintén. Lábszáramra pillantok: barnás szélű, fekete, zsiros, apró foltok tapadtak meg rajta. Innen szedhetjük a sátorfánkat. Újabb hely után kell néznünk.

A végre alkalmas ponton sörösüveggel a kezemben szembeállok a hullámokkal. Csak annyira bent, hogy a tenger ismétlődő rohama a bokámig érjen. Mögöttem kijullad a makacsság, szeliden előmlenek, szétterülnek a hullámok. Ilyenkor leválasztódom a szárazföldről, s ha nem is maradok az ajkamig a tengerben, mégis mintha bekerítene a magány, majd gyorsan, ahogy jött, fel is számolódik. A visszavonuló víz előbb a sarkam, majd a lábujjaim alól sodorja el a homokot, szinte szemenként, aztán a fogyás a talpam alatt folytatódik, s mire szárazon maradok, lehet tán néhány centi is, amennyit sülyyedtem, úgy érzem. Pár másodpercre eltűnőbetek a helyzetemen, aztán már növekszik, duzzad a víz, közelit a soros hullám: szemibe vesz, a part érdeklő kizárólag. Úgy mellékesen, oda felé is és vissza, szemcsézi alotam a homokot. Hiába tudom, hogy nem a szárazföld tűnik el mögülem, amin a lábam megvethetném, mégis az a bizsergető állapot lesz úrrá rajtam, amely a végső kérdések felmerülésével jár, ha azok nem a valódi veszélyességükkel rontanak ránk, hanem csupán jelzik a jelenlétüket a látszatok és kellenségek közepette is.

K R Ó N I K A

MOCSÁRY – HASONMÁS KIADÁSBAN

Nagyon szép könyv fekszik előttünk. *Mocsáry Antaltól Nemes Nógrád Vármegyének Historiái, Geographiai és Statistikai Esmértetése*. Vagy ahogy inkább ismerik, *a Mocsáry*. 157 évvel az első kiadás után ismét megjelent hasonló kiadásban. A könyv szerkesztője, felelős kiadója Praznovszky Mihály múzeumigazgató.

– Nem szeretném azt a hiedelmet kelteni, hogy ennek a könyvnek a kiadását ez a bizonytalan évforduló tette szükségessé, esetleg valamiféle nosztalgia, vagy netán mert kedvet kaptunk a napjainkban egyre inkább szaporodó reprint és faksimile kiadásoktól. Többről van szó. Ez egy rendkívül gazdag, eredetileg négykötetes munka; számtalan olyan adatot tartalmaz, amely ma mindenképpen szükséges ahhoz, hogy valaki a szülőföldjét még jobban megismerje. Ez túl általánosan hangzik, de ha felidézem önnek, hogy például az utóbbi évtizedekben, vagy talán az utóbbi egy évszázadban született Nógrád megyei történeti munkák alapvetően *a Mocsáry*-ra hivatkoznak, az ő adatait használják fel, akkor máris közelebb kerültünk a szándékunk megértéséhez.

– Alapműnek, forrásműnek tekintik *a Mocsáryt*, mely a megyében, ha jól tudom, mindössze négy példányban maradt fenn.

– Nem tudom, hogy országosan is sokkal több példány ismert-e? Hiszen olvasható a könyv előszavában is, hogy mindössze 80–90 előfizetőt tudott rá szerezni. Ne felejtjük el, hogy 1826-ot írunk, egy évvel vagyunk *Széchenyi* felajánlása után, az *Auróra* folyóirat ekkor kezd igazán közönséget toborozni. A megjelenő újságok, könyvek általában azt panaszolják, hogy kevés az előfizető, lehetetlen, hogy Magyarország olvasó, művelt közönsége csak 200–300 példányban tudjon egy folyóiratra, vagy egy könyvre előfizetni. Tehát a valódi helyzet ez volt, amikor Mocsáry ezt a művét megfogalmazta. Nem az volt a fő kérdés, hogy hány száz példányban adjunk ki egy könyvet. Egyáltalán jussunk el oda, hogy megjelentessünk magyar nyelven folyóiratokat és könyveket. Olyan szempontból egy magyar nyelvű, hogy úgy mondjam, honismereti mű megjelenése rendkívül fontos esemény volt.

– Nemcsak, hogy magyar nyelvű, de szép ízes magyarsággal ma is elevenen ható nyelvezettel írta meg Mocsáry ezt a művét.

– Mocsáry nem volt képzett tudós. Mocsáry egyszerű táblabíró volt, a korszaknak megfelelő iskolai végzettséggel. Viszont, mint önmaga csinálta tudós, csatlakozott ahhoz az ún. államismereti iskolához, amelynek helye a felvilágosult történelemszemlélet, tehát a felvilágosodás történelemszemlélete és a majd Horváth Mihállyal megjelenő magyar pozitivisták történetírók között van. Az volt a legfontosabb feladatuk, hogy ésszerű,

pontos, tárgyyszerű adatokkal járuljanak hozzá az államvezetés mindennapi gyakorlatához. Éppen ez adja meg e könyv egyik nagy értékét is, hogy Mocsáry nem hibázhatott. Nem beszélhetett mellé, az adatoknak pontosaknak kellett lenni. A legtöbb adatot személyesen gyűjtötte össze. Sorra járta a megye összes települését. Amikor látott vagy hallott valami érdekeset, akkor elment a helyszínre, meggyőződött róla, azután írta le.

– Lapozzuk fel Mocsáry könyvét. Mi is a tartalma, mi a *foglalata*, ahogy a szerző nevezte?

– Mint mondtam, négy kötetből áll a mű. Nagyon érdekes és nagyon szisztematikus felépítése van, ezen is látszik a tudatos szerkesztői politika. Az I. kötetben Mocsáry bevezetésként a korszak ismeretének megfelelően közel ötvenoldalas összefoglalót ad Magyarország történetéről. Ezután Nógrád megyét mutatja be. Először főbb jellegzetességeit, területe, földrajza, vizei, ásványai és egyéb jellemzők alapján, majd sorra veszi az akkori történelmi járásokat és a járásokon belül minden egyes falut betűrendben bemutat. A II. kötetben a vármegye nevezetességeivel, a III. kötetben váraival foglalkozik, míg a IV. kötetben a vármegye jeles embezeit mutatja be, és végezetül felsorolja, hogy melyek azok a területek, amelyekben Nógrád megyében mindenképpen változtatni kell. Ez már kicsit a reformkori politika előérzete is.

– Melyek voltak a hiányosságok, a fogyatkozások, amelyeknek orvoslását szükségesnek látja?

– Általában ő a fogyatékosságokat a nemesi osztálytársadalom szemzőgéből ítéli meg. De például leírja, hogy a megyében nincsen szabad királyi város, s ezzel nemcsak azt akarja érzékeltetni, hogy le vagyunk maradva például Borsod vagy Hajdú-Bihar megye mögött, hanem azt is, hogy egy szabad királyi város jelenléte a polgári fejlődés szempontjából milyen fontos. De ugyanez érződik, amikor azt mondja, hogy a megyében összesen csak egyetlen jelentős ipari kezdeményezés van: a Gácsi posztómanufaktúra, kisebb-nagyobb mezővárosainkban pedig a céhek alig élnek, vagy vegetálnak. Holott az iparfejlődés, a polgári nemzetté válás, az önálló hazai ipar megteremtése szempontjából – a későbbiekben a nemzeti önállóság szempontjából – milyen fontosak! De ugyanígy kikel magából, hogy műveletlenek, iskolázatlanok a fiatalok. Sokan választják az emlékképünkben élő patópálos életmódot, a nemesi ifjak henye, tunya életmódját. Lehet, hogy elmennek iskolába, de visszatérve aztán szögrec akasztják a tudományt, elfelejtik, és csak a kártya, pipa, a multság... De ugyanígy szót emel a divatmajmolás, a felesleges pazarlás ellen, amelyek jelen vannak például a női és a férfidivatban.

– Öröm forgatni ezt a könyvet. Hiszen nemcsak a szép betűkben, szép tipográfiában gyönyörködhetünk, de művészi igényű ábrák is gazdagítják.

– Örülök, hogy észrevette. Ez a könyv egyik értéke. Ugyanis Nógrád megye története, a Nógrád megyei művészettörténet rendkívül szegényes ábrázolásokban. Néhány korai vármetszetet, XVII., XVI. századi vármetszetet leszámítva, Mocsáry könyve az első hiteles helyzetábrázolás a XIX. század eleji Nógrád megyei településekről. A III. kötetben, amelyben a várakat mutatja be, minden egyes várhoz nagyon szép rézmetszeteket közöl. Már amelyikhez érdemes volt csinálni, hiszen a várak romokban álltak. Ezt nem ő készítette, hanem egy Lányi Sámuel nevű kékkői uradalmi mérnök, és Pesten, a korszak egyik leghíresebb rézmetszőművésze, Lenhardt Sámuel metszette rézre, így adták közre a kötetben.

– A könyv impresszumában az olvasható, hogy a szécsényi II. Rákóczi Ferenc Termelőszövetkezet támogatásával jelent meg. Miért vállalkozik ma egy tsz mecénási szerepre?

– Ez az a mondat a könyvben, ami sokakat meglep, és amire sokan felkapják a fejüket. Nem hiszem, hogy olyan gyakorlat lenne ma Magyarországon, hogy egy termelőszövetkezet ilyenfajta szerepre vállalkozik. Mielőtt azonban válaszolnék a kérdésre, hadd mondjam el: mi dicsértük már Mocsáryt, dicsértük a metszetek készítőit, de dicsérik egy kicsit azt a nyomdát is, amely ezt a könyvet előállította, a kecskeméti Petőfi Nyomdát. Meggyőződésem, hogy a mai magyar könyvművészet legmagasabb színvonalán sikerült nekik ezt a régi, időrágta, nagyon fontos művet rendbe hozni és ilyen állapotba újjávarázsolni. Visszatérve a termelőszövetkezetre. A termelőszövetkezet – és különösen annak elnöke. dr. Hütter Csaba – megérezte, hogy egy adott lokális környezetben, Szécsényben, minden gazdasági egységnek vagy szervezetnek a maga módján jelen kell lennie a hagyományápolásban, múltunk megőrkítésében és közzétételében. Amikor ezelőtt két esztendővel Szécsényben országos konferenciát tartottunk a magyar köznevelés kutatásáról, akkor vetődött fel ez a gondolat. Úgy döntöttek, hogy segítenek minket. Azt tudni kell, hogy ebből nekik különösebb anyagi hasznuk nem származik. Egyszerűen visszakapják a forgatókönyvként számunkra biztosított összeget. Viszont a gesztusukkal jelezték azt a szándékot, hogy a termelőszövetkezet ebben a környezetben nemcsak mint termelőegység és pénzkereseti forrás van jelen, hanem igenis szerepet kér és szerepet akar vállalni Nógrád megye szellemi életének egészéből. Amellett, hogy ez közvetve mindenképpen hasznos a termelőszövetkezetnek. Akár úgy is, hogy dolgozói érzelmiileg még jobban kötődhetnek ahhoz, amit végeznek és ahol végzik. Másrészt pedig bebizonyíthatják, hogy a kultúra támogatása a jelenlegi szűkös anyagi lehetőségek között is megoldható, csak meg kell találni a lehetőségeket és a támogatás az ésszerű, a hasznos és jó kezdeményezésekre terjedjen ki.

TUSCHER TÜNDE

Mocsáry Antal leírása Nógrád megyéről

Különleges érzés újra kézbe venni Mocsáry Antalnak, e régi, reformkori birtokos nemesnek és táblabírónak hasonló kiadásban ismét megjelentetett munkáját. A *Nemes Nógrád Vármegyének Historiái, Geographiai és Statistikai Eszméretése* eredetileg 1826-ban hagyta el Trattner Mátvás pesti nyomdáját. Most, országos példával szolgálva, a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum nyúlt vissza érte a múltba, és tette ismét, az eltűnő példányokat megsokszorozva az érdeklődők asztalára – és ez újabb példa: a II. Rákóczi Ferenc nevét viselő szécsényi termelőszövetkezet támogatásával.

Igen: különlegesen jó érzés kézbe venni ezt a gondosan kiállított, zöld kötetes hasonmás kiadást. Mintha nem csak a nyomtatott betűk, hanem a természeti táj, a hegyes-völgyes Nógrád erdőinek, mezőinek, messze magasodó váromjainak hangulata éppen egy másfél száz éven át könyvtárak mélyén porosodó könyv felélesztésével – friss levegőt, friss szellemet árasztana a maga szerény körében is, a technikai civilizációban nagy léptekkel előrehaladott, de a természeti gyökerekkel egyre kevesebb összeköttetést tartó világban.

Országos tükör ez a könyv a maga műfajában, tartalmában és szellemiségében egyaránt. Hiszen Magyarország valamennyi vármegyéről lehetett volna ilyen sokoldalú leírást adni, s akkor még teljesebb lenne előttünk a kép hazánk egykori állapotáról. De így, most egyetlen vármegye nyújtja elénk a tükört. Nem véletlen, hogy éppen Nógrád, mely az ország hosszú, viszontagságos története folyamán példáiban is sokoldalú. Egyszerre volt török hódoltsági terület és királyi-császári terület, majd az erdélyi fejedelmek Bécs elleni felvonulásainak színtere. Magyarok és szlovákok egyaránt lakták, s míg déli részén sokáig a török volt az úr, északabbra, Fülel várának központjában, hosszú idő után a szomszédos vármegyék: Pest és Heves székhelyének is otthont adott.

Műfajában a könyv nem az első próbálkozás a magyar történeti irodalomban. Ez a „historiái, geographiai és statistikai” nézőpontokat összefogó komplex szemlélet már a XVIII. század elején, Bél Mátvás hatalmas, egyetlen emberéletet messze meghaladó, s ezért befejezetlenül maradt munkájában megjelenik. De ő még latinul írt, s az utána következő, bár kisebb igényű, de az akkori modern, statisztikai szemléletet követő szerzők, mint Korabinsky, Schwartner – németül. Csak a XVIII. század végső éveiben napvilágot látott munka: Vályi András háromkötetes országos leírása használja már a magyar nyelvet. Úgy lehetne mondani, hogy ezek „polgári” munkák, szerzőiknek az akkori társadalomban elfoglalt osztályhelyezete szerint. E megállapítással dicsérünk is, de Magyarország sajátos történeti viszonyai között a korlátokat is meg kell látnunk: a nálunk osztállyá kialakulni még nem tudó polgárság korlátait. A nemzet „gerince” még mindig a köznemesség. Korlátai természetesen ennek az osztálynak is vannak – ezt már jól tudjuk. De tömegénél, számarányánál fogva, mellyel a hangadó-irányító értelmiségi réteget magába öleli éppen ekkor, a reformkor-

ban, a hiányzó polgárok helyett is – Mocsáry Antal, a nógrádi közbirtokos és táblabíró, akár csak előtte Kazinczy barátja, a Zemplén megye leírását adó Szirmay Antal – egész felfogásmódjában, írói magatartásában az általános értelemben vett nemzeti-értelmiségi közfelfogás színeit jeleníti meg.

Mocsáry Antal (1757-1832) ugyancsak Kazinczy barátai közé tartozott, de csak annyira, mint Szirmay Antal. Mikor 1803-ban, feleségének, Darvas Máriának halála után mint nógrádi főszolgabíró visszavonult a megyei közélettől, már nem annyira Kazinczy, mint inkább a Zemplén, Ugocsa és Szatmár vármegyéket leíró Szirmay volt példakép előtte. Szirmay 1798-ban, illetve 1805-ben még latinul írt, csak utolsó, Szatmár megyéről írt munkája volt magyar nyelvű, 1809-ben. Mikor Mocsáry a maga munkáját közreadta, az 1825-i első reform országgyűlés után, már elképzelhetetlen lett volna nem magyarul írni. De nem követhette Szirmayt időben a maga elmúlt jakobinus múltjával, s annak megtagadásával sem. Követhette azonban magát a jellegzetes nemesi, visszavonult birtokosmagányban megnyilvánuló, történeti érdeklődést.

Ez a történetírói magatartás nem a könyvtárakban és levéltárakban kutató polgári tudósé, hanem a birtokos úré, aki udvarháza ablakán kitekintve, kedvenc fáin sétálva, és a szomszéd urakat és jobbágyokat a saját jobbágyaival együttesen ismerve, a „talajban gyökerezik” bizonyos módon. S mikor adatok után kutat, nem a kívülálló tárgyilagosságával, olykor szenvtelenségével szemlélődik, hanem tulajdon környezetének segítségével, egyszerű természetességgel „benne él” a múltban. Csak saját könyvespolcára, saját szekrényébe kell nyúlnia, hogy a nyomtatott könyvektől a kéziratok forrásokig, a legrégebb középkori oklevelekig mindent megtaláljon. Legfeljebb még néhány szomszédos birtokost is meglátogat, ahol kellemes ebéd, pipa és kártya közben feltárulnak egy-egy másfajta, de hasonló családi levéltár és könyvtár ajtajai. Ne feledjük: ezekben a vidéki kastélyokban és kisebb udvarházakban ugyanaz az objektív vizsgálódásra alkalmas iratanyag fekszik, mely ma már a központi módon összegyűjtött, állami levéltárakban áll rendelkezésre azoknak, akik olvasni tudják. S azt se feledjük: az a reformkori, vidéki udvarházakban pipázó nemes, ha egyszer nem a patópálok fajtájába tartozik, hanem a Mocsáry Antaléba, akkor olvasni is tudja a régi iratokat, hiszen második anyanyelve a latin.

Akkoriban a reformerek, okkal és méltán, főleg a patópálokat látták. De ma visszatekintve, csodálkozva rajzolódnak ki előttünk egy Mocsáry Antal-típusú főszolgabíró alakja, aki olyan közvetlen-bizalmas viszonyban volt még Lapujtón lakva a dombhátak között kanyargó patakokkal, a föld termésével, a várak omladékaival. S nem utolsósorban azokkal a történeti forrásokkal, mint amilyen a maga családi levéltára volt. Többek között azokkal a Mocsáry-iratokkal is, melyek nélkül most az ország történelme is szegényebb lenne, ha a régi nemesasszony, a XVII. századi Mocsáry Györgyné Osztrólučzky Anna, nem csempészte volna ki élete kockázatásával, a ruhájába varrva, a töröktől és Thökölytől ostromlott Fülek várából. Inkább a családi ékszereket hagyta veszni ez a messze távlatokban gondolkodó asszony, akinek nem csak saját családja, de a történetírók és közönségük is sokat köszönhet. A messze távlatoknak és a vidéki szűkkörűségnek ilyen ellentéteiből alakult ki az a fajta történetírás, melyet – Mocsáry Antal könyvét lapozgatva – most magunk előtt látunk.

Az első jellegzetessége a könyvnek a tárgyilagosságra törekvés egy fajtája. Mocsáry Antal nemhiába a felvilágosult kor gyermeke, Kazinczy kortársa és barátja, számára még idegen az érzelmektől túlfűtött hazafiság. A megye történetével szorosan összefonódó Mocsáry-családtörténet csábításait is igyekszik elkerülni. Ezért írja: „Nem akarom én itten hosszan kiterjeszkedve, unalomig

előadni familiám hajdani állapotját... magam ellen vétenék." (I. 151.) Segíti a tárgyilagosságban az is, hogy – különösen a községek, városok leírásában – a hasonlóan tárgyilagos Bél Mátyás munkájára támaszkodik legfőképpen. Mint protestáns köznemeshez, már csak azért is közel csik Bél Mátyás, a szomszédos Felvidék szülőtte, hiszen ő szintén protestáns (evangélikus) volt. A katolikus történetírás, az ekkor már nagyhatású jézsuiták ezért alig kapnak hivatkozási forrást a munkában. Elvértve előfordul ugyan Pray és Katona István neve. De jellemző, hogy mikor felsorolja Nógrád vármegye híres szülötteit, az Ipoly-Bolykról származó Katona István csak mint „kanonok”-ot emlegeti, de egy szóval sem jegyzi meg, hogy az addig a legalaposabb, sokkötetes forráskritikai módszerű művet írta meg Magyarország történetéről.

Annál inkább érvényesül azonban a feudális barokk kor királyhű, sőt, már inkább „császárhű” szemlélete. Igaz, számításba kell vennünk a nemzeti elnyomatás viszonyait is, a cenzúrát is, mely – ilyenkor látjuk csak tisztán – szinte lehetetlenné tette a nemzeti múltnak éppen tárgyilagos felfogását is. Mindent a Habsburgok bécsi kormányzása szemszögéből kellett tekinteni a magyar-nak, önmagát is. Csak így kerül sor arra, hogy a szerző hitfelekezetén lévő Thököly Imrének kurucái csak mint „gyülevész nép” szerepeljenek, sőt, Rákóczi Ferenc is csak „zenebonát” csinált (pl. I. 161. stb.). Ezzel szemben az egekig magasztalja a szerző Kékkő várának urait, a Balassákat. Irodalomtörténet-írásunk fejletlenségére is jellemző, hogy míg a renegattá vált, a helytartótanácsban egyenesen a magyarság kárára működő gróf Balassa Ferencet és szűkebb családját a szerző nem győzi dicsérni, mint vendégszerető háziurat, idézve német nyelvű (!) leveleit, a költő Balassa Bálintnak, Kékkő hajdani urának még a létezéséről sem látszik tudni.

Sorra véve a vármegye történetét alakító nemes családokat, a szerző végül is a Koháry családban talál rá igazi eszményképére, a királyhűség és a katonai vitézség példaképeire. E család tagjai szinte egymás után áldozták életüket a Habsburg császárságért, nemegyszer idegen földön is, magyar érdekeken kívül harcolva. De szép példa Koháry István, aki vitéz katona-volta mellett még költő is volt, hajthatatlan híve a királynak, aki egymaga nem hódolt be Thökölynek a füleki várban, nem tekintette fejedelemnek, s leülni merészelt a jelenlétben. Az ilyen részleteknél Mocsáry higgadt, tudós nyelvezete még bizonyos lendületet is kap. Talán nem véletlen, hogy egykor, pályája elején ő maga tulajdonképpen költő volt: versekkel jelentkezett, mielőtt Nógrád megye ismeretetését megírta. A poétikus képzelet azonban e könyvben már nem sajátja, csak a tudományt keresi. „Megkomolyodását” jelzi, hogy a regényességet, a képzelet szórakozásra való műveit még külön is leszólja (II. 7.).

A munka maradandó értékei azonban azokon a lapokon olvashatók, ahol Mocsáry Antal a maga és a hozzá hasonló birtokos nemesi családok levéltárából merítve, minden színezéstől mentes dokumentumokban, levelekben, királyi leiratokban és török pasák magyar földesurakhoz írt magyar nyelvű levelekben egyaránt élénk vetíti a százötven éves török uralmat, a hódoltság korát. Azt az időt, amikor Nógrád hódolt föld és ellenálló hely, végvidék volt egyszerre. Olykor, szándéka ellenére is regényesnek, romantikusnak ható képeket villant fel. Mikor például elmeséli a szügyi harang történetét: hogyan menti meg a töröktől elfoglalt falu egykori földesura, Abonyi János a mohamedánna vált „felségterületről” a kereszténység régi jelképét, élete kockázatásával éneke idején belopakodva, székérre rakatva a harangot. Majd pedig hogyan húz józan hasznát is belőle később, 1632-ben, mikor a palástiaknak elzalogosítja. (I. 362.)

Szükszavóságában is megdöbbenő képet ad arról, miként pusztították el a törökök a magyar történelem írásos emlékeit, ahol hozzájutottak, az emberekkel együtt mint például Vácon: „...a váci káptalanbelieket... a város piacára vitették, és ottan őket rendre rakásfára rakatván, kegyetlenül megégették, azután pedig a régi jeles s becsben tartott irományokat... okleveleket semmivé tették.” (II. 4.)

De ahol teheti, szót ejt a török előtt épült, s megmaradt épületekről, templomokról is. Csesztve falu templomáról például úgy tudja, hogy még 1212-ben épült, és romjaiból 1731-ben újították meg. Itt tárgyilagosan idézi Péterfy Károly munkájából az adatot, hogy annak idején Pázmány Péter esztergomi érsek szorgalmasan lajstromba szedette a régi, katolikus templomokat. A ma is meglevő Szentkút Mária-kegyhelyről is megemlékezik, melyet „messze földről”, még Máramarosról is fölkeresnek (I. 226, 300.). De ugyanilyen egyöntetűséggel írja le a tavakat, a „tengerszemeket”, melyek a néphit szerint a föld alatt összeköttetésben vannak a tengerrel, mivel vizük soha nem gyarapszik és nem apad. Ugyanígy kutatja megyéjének barlangjait és kőzeteit, ír a gránátkövekről, melyekből ő is hozatott magának Alsó-Esztergály környékéről, és amelyeket a paraszt vadászok puskáikba lövedéknek használnak (I. 315.). A falvak földműveseinek munkáját is előszámlálja, több helyen dicséri, többnyire Bél Mátyás adataira támaszkodva, főként a szegény szlovák lakosok szorgalmát, akik a rossz termőföldön sokszor hiába küszködnek a szőlőműveléssel.

Még a hivalkodásoktól mentes történeti leírásokból is dicsőséggel villan fel a múltban Nógrád megye országos tükre, hiszen a sok említett, vagy csak már számunkra felidéződő híresség között olvassuk Toldi Miklós nevét is, aki nógrádi hagyomány szerint Alsó-Told faluban lakott (I. 221.). Ilyen adataiban előremutató is a könyv, hiszen Toldi emlékének idézésekor Mocsáry még nem tudhatta, hogy Arany János két évtized múlva majd megírja a nagy hős emlékrét, de a tiszántúli vidékhez kötvé, a saját származása szerint. Ilyen előre mutató adat, mikor Alsó-Sztrégova ismertetésénél megemlékezik Madách Imre cs. kir. kamarás szép angolkertjéről, s leírja a környezetet, az erdőt, a szőlőt, a rétet és a fürdőházat azon a helyen, ahol akkoriban *Az ember tragédiája* jövőendő írója még mint hároméves gyermek lakik. (II. 15.).

A történelemnél sokkal szomorúbb a jelen, mikor arról kell emlékezni, hogy Losoncon van a vármegye egyetlen középiskolája, mely valaha szélesre tárta ugyan kapuit, de ma már csak saját (református) felkezetét fogadja. (II. 8.).

Nyilvános könyvtár is csak itt van. A gazdasági dolgokról, s a kereskedésről sem írhat sok jót. Korrigálja Schwartner Mártont, a hazai német statisztikust és történészt, aki arról írt, milyen gazdag ez az ország. Mocsáry józanul hozzáteszi, hogy mi magyarok, „amiben bővelkedni látsunk, az többnyire nincsen a mi hatalmunk alatt, vagy csak fele áron adhatjuk el, ellenben ami nélkül szükölködünk, hármás áron kéntelenítettünk megvenni...” (II. 24.). A nemesi birtokos így látja saját jelenét: „A nemesi rend és a szegénység fogyatkozást szenved, csak a városi polgár gazdagodik.” (II. 26.).

Bármennyire igyekszik is elfogulatlan, tárgyilagos lenni, elismerve az idegenek szorgalmát és nyelvi hagyományait is, a nemzeti érzelmek feltámadását azokon a helyeken mutatja, ahol saját osztályának, a nemességnek nagyfokú elszegényedését, a parasztságba való lesüllyedését állapítja meg: „amidőn a Török és Tatár nagy hadával Fülek várát és városát hamu-maradvánnyá tette... azolta számtalan régi és szerencsétlenné tett nemes famíliák maradéki az eke szarvánál nyomják a bocskor-talpat, hogy valamennyire megszerezhessék so-

vány élelmeket, s a küszöbön síró gyermekeik számára is valamit szerezhessenek. Ennek és az eféle szomorú történetnek ők nem okai, de még az ő eleik sem, hanem a haza ellen változtatva csoportozott veszedelmek..." (I. 197.).

E sorok megjelenése után néhány évvel, a pozsonyi országgyűlésen Széchenyi, Wesselényi és Kossuth vezetésével a reformnemzedék már nem csak a szegénységbe lesüllyedt nemcek, hanem az egész szegénység sorsától indítatva bontakoztatja ki a nagy, nemzeti-politikai mozgalmakat. Mocsáry Antal még a korábbi nemzedékbe tartozik, Kazinczy nemzedékébe, de ott is a konzervatív, csendes szemlélődők közé. Szemlélődése azonban termékeny, s ha nem is a nagy távlatok beszáguldásában jelentős, de a hely, a szeretett szülőföld, a haza nagyobb megismerésére és életközeli jelentőségére tanít.

DÜMMERTII DEZSŐ

K Ö R K É P

Serfőző Simon költészetéről

A hűség éneke, a kérkezik életét-sorsát fölvállaló költő újabb könyvvel gazdagította munkásságát. Itt is – csakúgy, mint korábbi műveiben – azonnal szembetűnik a konfliktus iránti érzékenység, a nagyfokú felelősségtudat. Tenni szeretne a faluért, a népért, a városba került munkásokért, hogy életük teljesebb legyen. Személyes sorsa készíti erre, mert végigpróbálta „a mindennapok távoli alvégeit”, „egybekényszerült földek”-et, honnan „gondolatban se értek rá elbarangolni messzire”. Már az első kötetében (*Hozzátok jöttem*, 1966.) egyértelmű ez a küldetés: „nem tehetem már, / hogy rajongásig / ne őket érezzem, / akiknek / példáin élhetek, / akik tartalommal / csomózzák össze sorsom” (Úgy ragyogok föl). Második verseskötetében (*Nincsen nyugalom*, 1970) még mélyebbre ás. Perlekedik, ugyanakkor kutatja a jelenség mögött rejlő törvényszerűségeket is. Lázadásaiban megjelenik az értelmes cselekvés hite, a világértelmezéssé tágitott nosztalgia. Versbeszéde sokkal egyszerűbb lesz. Minden feltűnést elkerül, megteremti szuverén költői kifejezőmódját. Ezen a nyelven szólal meg a *Ma és mindennap* című könyve (1975) valamennyi darabjában; és most, a *Bűntelenül* lapjain is. Kiforrott hangja, cselekvésekhez kapcsolt metaforái összetéveszthetetlenül sajátosak: közösségi élményeket, egyéni értelmezéseket hordoznak. Sejtetik az emberi-társadal-

mi léthelyzetet is – jogos kétellyel, megfontoltsággal.

József Attila, Nagy László, Váci Mihály felelősségérzete, egyetemes-ségigénye jut eszünkbe Serfőző Simon verseinek olvasásakor. Az élményvilágát tekintve Csoóri Sándorhoz, Ágh Istvánhoz, Bella Istvánhoz, Ratkó Józsefhez hasonlítható. Természetesen a HETEK többi tagjától (például Buda Ferencről, Raffai Saroltától, Kalász Lászlótól) sem tudjuk elhatárolni költészetét. Művészi alapállásuk, világnézeti rokon.

A dikció közösségi hevülete, a költői képek nyíltan vallott forradalmisága, cselekvéssürgetése azonban elhatárolja költőnket az említettektől. Világértelmezésében is egyszerű tud maradni, alakítván közérzetünket, közgondolkodásunkat. A dolgozó ember, a munkás jelenté- nála a példakép. Ebben a művészi felfogásban ott rejlik a magyar parasztság átváltása, a földjétől elszakadók új sorsvállalása. *Bűntelenül* című könyvében mindez leginkább a kötetkeresztelő versben, valamint a *Nekünk kell pártolni, Hegyekre kiállva, Emlékük tévelyeg* és *Szedelőzködik* soraiban figyelhetjük meg élesen. „Elküldettünk / apáink portáiról, / ahol már mink is / maradtunk volna otthon?” (*Emlékük tévelyeg*). „Otthon élnünk nem lehet, / mert szégyellnének / a madárbölcöket ringató / ágak is bennünket” (*Hegyekre kiállva*). Vagy: „Szedelőzködik innen a nép

/ a városi dobozolt életbe, / s másfelé. A kutyaugatást / szabadon engedí. / Elpotyázza vagyónkáját, / csakhogy vigyék. Múltját / elcsapja, mint a barmot. / Otthagyjá temetőjét!" (*Szedelőzködik*). Ezekben a költeményekben történelmi sorsalkulást rajzol a költő. Különös hangsúlyt kap mindez a *Büntelenül* címűben, ahol az alaphang meghatározó elemként van jelen a bűn történelmi színtere: „Hazámból kívülrekedtek / tájak, országrészek. / Az erő szétriadt innen, / mint rengeteg inda". A vers további soraiiban csak fokozódik ez a per: „A bűnökért, / amikért nem mi vagyunk felelősek, / a csendet kurjantó / határainkon túlról / miránk mutogatnak a galylyak, / mint e hőrcsöglukakkal / alácsatornázott országból, / másokra innen az ágak. / Ugyanúgy büntelnek, / mint mi, / akik még mindig / a múltból hozzánk öntögetett szemetet / taligázzuk történelmünk kertaljába". A teljes emberi lét vágya, az „ide tartozom" megszenvedett hűsége mondatja ki Serfőző Simonnal ezt a súlyos költeményt. Nem véletlen, hogy ezt választotta a kötet címadó versének. Mert miközben erős benne a szűkebb pátriához való kötődés, ugyanakkor a *szülőföld baza*-tartalommal telítődik. Így kap címadó verse általános jelentést, s lesz az egész kötet anyagának is összefoglalója. Asszociációs terével fölerősítvén a többi verset is.

A könyv négy ciklusra tagolódik. Az elsőben – *Ide tartozom* – tudatosítja a költő szülőföldjének méretetlen szeretetét, a történelmi megaláztatásokat, Legtisztabban az *Ide tartozom. Szolgáltasson igazat, Büntelenül* és a *Nekünk kell pártolni* gondolatvezetésében sikerül mindez. Lélektanilag is felkészítik az olvasót a második fejezet darabjaira. Itt – az *Ami volt* részben – a kívülrekedt ember meditatálása, a

költői visszaemlékezés adja a hangsúlyt. Aggódással szól gyermekkorának hűséges tájairól, az aprófalvak megfellebbezhetetlen ügyében. Ebben a ciklusban olvad össze a parasztsághoz-munkássághoz tartozás érzése is. Az oknyomozás folyamatának pontos érzékeltetésével. Az *Egyre távolibb* című ciklus verscibben a város, a nagyváros életét találjuk. Gyárudvarokat sepregető sorstársakkal, poros munkapadokkal, elodázott álmokkal. Bizonyos szempontból ez a ciklus az elsőnek is folytatása, mert visszatérő motívumként van jelen a történelem. Számon kéri a múltat, a jövőt. A megalkuvások önérdékeit följelentve, a vállalt feladatok leltározásával. Az életformát, a sorsot összegzi minden versében; valamiféle prehisztórikus hangvétellel, amit valamennyi verskötetéről elmondhatunk. Most megjelent könyvének utolsó negyedikében etikus keménységgel legyint a világra. Hűséges dac, beletörődés, önkritikus megszólalások váltakoznak az *Eltűnök a szélekről* lapjain: „Kimegyek / a külvárosokba értem. / Ma sem vagyok messzebb, / mint ahová egykor elértem" (*Kimegyek*): „Sorsomnak vagyok / szép szál legénye. / végem elől / irány! / a végtelenségbe!" (*Irány*); „Gondból a vagyonom. / Bajból a fészkezem. / Fiatalságtól vagyok még / lobbogós. / Aggodalmaim, / ne féltsetek!" (*Ne féltsetek*.) A személyes nagyfokú harmóniaigénnyel, szintézistörekvéssel olvad be a kényszerű és vállalt közösség világába. Mindennek megvannak a líraszerkezeti és stíláriis összefüggései is.

Pusztító megpróbáltatásainkról szóló igéi, népies szókapcsolatai az állandó önvizsgálat szükségyszerűségét hirdetik. A többes szám első személyben való megszólalásokat használja leggyakrabban, ezzel is a sorsközösséget hirdetve. Tárgyias-leíró alkotómódszere ad lehetőséget a

belső versritmusok eszköztárának megmutatására, valamint díszletlenitettén-egyszerű ábrázolására. Elsősorban gondolati kifejezésre törekszik, ami sok esetben nélkülözi a versben a képet is. A láttató erő a pontos költői megfigyelésben, a szigorú nyelvi megfogalmazásban van. Jelzős szerkezetei igen pontosan érzékeltetik, hogy valóságközelben születnek Serfőző Simon költeménye: „leszakadt lombú”, „elhamvadó táj”, „engedelmességre nevelt nép”, „csödlöngölt kertvég”, „kapirgáló kazlak”, „alácstornázott ország”, „múltból hozzánk öntögetett szemét”, „szelektől hangos ország-szélek”, „gágogó nappalok”, „fészkerlakó szerszámok”. Realista szabadverseiben a költő nagy szeretettel alkalmazza – saját stílusához kimunkált – megszemélyesítéseit: „túl a károgó fákon”, „Lázadásaink az ajtóba se / mertek kiállni, / Dűheink éjszakánként / elbújva viszorogtak”; „halkan kapirgáló kazlak”; „a gágogó nappaloktól zajos / pocsolya-strandok”, „A vályút meg odavezetni néha / itatni a kúthoz”; „tollükombinés madarak”.

Sajátos jelenség Serfőzőnél az is, hogy sok esetben cselekvő tárgyak hordozzák a versmondattal lényegét, az ember hiányzik: „Ásók, kapák hiába akarták sokszor”, „vackáról fölriadt kapa / szaladt a kazaltól”, „A taliga szégyellne / végig menni az úton”, „Rossz löccsel, / járommal aludt éjszaka. / Az özvegy ekéhez kijárt beszélgetni”; „Hajnatra fölfázik / alulról a ház”; „Segítségül nem ugrottak ki / mélyedésükből a gödrök. / Kövek se dőbálóztak”. A *Ma és mindennap* című kötetben még gyakoribbak ezek a formai eszközök. A népmesék, olykor-olykor misztikus érzések adnak rezignált indítást verseinek. Ebben a – tragédiába forduló – hangvételben megmutatkozik a magára figyelő, befelé is érzékeny ember. Ha úgy

tetszik – Serfőző Simon versei bölcséleti drámák. Lírai-emocionális ütköztetések. Ha ilyen szemmel vizsgáljuk eddigi költői pályafutását, a *Ma és mindennap* című kötetét és a *Büntelenült* kell kiemelnünk.

Írt egy prózakötetet is: *Amíg élünk* (1978). Ha megpróbáljuk elhelyezni az életműben, nincs nehéz dolgunk. Jól megfigyelhető a szociografikus kölcsönhatás, az állapotrajz hasonlósága. Itt is a múlt, a szülőföld-szülőhaza konfliktusait keresi, mint verseiben. Azt is mondhatnánk, lírai riportok ezek. Szelíd szemlélődéssel, tisztelettel megírt oknyomozások. Serfőző Simon –, hasonlóan költeményeihez – ezekben az írásokban is keresi-kutatja azt a mozgató erőt, amely a faluntanyán élő embereket a földhöz, a szűkebb tájhoz köti. Valamennyi riportjában van valami közös, ami – a kötet egészét elolvasva – azt a jelszót mondja ki: *amíg élünk*. Lírai tömörítés ez, amelyben megfogalmazódik az „amíg élünk, dolgozunk”. És ami szintén ott bújkál a sorok között, hogy *azon a tájon, ahol megszülettek és eddig is éltek*. A Zagyván innen és túl. „*Idevalósi írásaiban minden barázdá, idevalósiak a zakatoló vasútpartok, a kutyákat gyalogoltató faluszélek. S idevalósiak a szavak is, amelyeknek a legtöbbször azoktól kaptam, akiknek az életét kívánom megmutatni*” – írja könyvének fűlszövegében. Serfőző Simon emberi-művészi szerénységét igazolja, hogy hiába szülőfalujáról, Zagyvarékasról szól riportjaiban, önmaga életével-sorsával kapcsolatosan sohasem hivalkodó. Inkább elhallgat olyan vonatkozásokat, amelyek ebbe az irányba vinnék az írások gondolatát. Könnyed stílusban, olvasmányos fordulatokkal tárja az olvasó elé mondandóját. A bejárók és ingázók életét, a tiltott pálinkafőzést, a bürokratikus túlkapasokat. Találunk riportot a

tsz-agítálásról, a magángazdálkodók kihalt világáról, az idénymunkásokról, járványról. A falusi demokrácia helyzetét, a hagyományokat, szokásokat is fölillantja. A könyv legérdekesebb darabjai: *Ottbontalan munkások*, *Pálinkafőzés*, *Zárlat*, *Bűcsű a gémeskúttól*, *Élhetnének nyugodtabban*. Az utolsóként említett riportban ugyan *Zakarék* mindennapjairól, az állatok etetéséről, técsztörténetekről ír Serföző Simon, mégis érzékletes líraisággal mondja ki az emberi érték bővületét. A vágyak föl villanásait, teljességigényét. Mindez kiérezhető *Ocskai Ferenc* szavaiból is, aki általános érvényre fogalmazza meg a magafajta ember szabadságértelmezését: „Most már élhetnének nyugodtabban is, de nem! Eszünkbe sem jut! Például olyan vagyok én is, ugye, mint a jó kutya, amelyik, ha véletlenül elszabadul, szalad egy-kettőt, de siet vissza, annyira megszokta a láncot”.

Riportjaiban, szociográfiai írásaiban feltérképezi a valóságot. Azt az emberi-tárgyi színhelyt, ahol Serföző Simon számára mindig kinalja magát a konfliktus. Az ellentétek felismerése, a problémaérzékeny felismerés. Ezért érzi sokszor az olvasó, hogy verseiben is drámát ír. Az egymással felelő ellentmondásokat ugyan oldja írásaiban a sztercotípiá, mégis lényeges üzeneteket tud közvetíteni. Ebben a sajátos nyelv is segít. Az ártfedések, a kölcsönhatások, viszonyrendszerek nagyon jól megfigyelhetők. Olyannyira, hogy sok esetben rendező elvként is használja őket. Az egyes kötetek összcállításánál is, de az alkotás pillanatában még inkább. Róla elmondhatjuk, hogy nem enged a – mai értelemben vett – modern verseles törekvéseinek. Őt szigorú – önmaga által felállított – törvények vezérlik. Ez jelenti nála a sajátost. Összetéveszthetetlenül egyéni hangra

talált, amiben fontos szerepet játszik a falu-tanya kizárólagos élményforrása. Egy fejlődésvonal mentén vizsgálja az ország nagykorúvá válását. Egyrészt az életforma változását követi nyomon, másrészt az emberi lélek folyamatának leglényegesebb mozzanatait taglalja. Mindezt egymásba vetítve. Költői személyiségképének fölmutatásakor nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy Serföző Simon nem tartozik a felfedezők közé. Ő nem akar új tartományokat hódítani. Megelégszik azzal, ami van: azt gondosan megszemléli, leltárt készít róla, újrafogalmazza. Amivel nem ért egyet, azt többes szám első személyben kimondja. Mesterségbeli tájékozódásával hozható szoros kapcsolatba a prehistorikus szín és a népdalok, ráolvasások jelenléte. Költővé érlelődésének legősibb állapotára is utal mindez. A Zagyva menti tanyákról olyan emlékeket hozott magával, amelyek költészetét kitágítják – visszafelé a múltba. Verseinek idő- és térdimenziója egyre tágabb lesz. Ezt segítik a litániaszerű építkezések is. Érzelmigondolati csúcsait a legtöbb esetben költeményei végére teszi. A tárgyi bőséget hordozó versek az utolsó sorokban összegeződnek, mutatnak magasabb minőséget. A grammatikai párhuzamok, kifejezésbeli, képi életteliességek is a befejezés fölivelését segítik. Ezen a ponton mutatkozik meg a költői azonosulás is legerőteljesebben – a falusi-tanyasi szegényekkel és a városi munkásokkal. A összetartozás érzésének igen szép példáját mutatja az *Édestestvéreim* című vers. Jelképként is felfogható összcesküvés a fölemelkedésre. Kifejezéseinek közvetlensége, a versmondatok egyensúlyának keresése is ezt az egymás mellé rendelést hordozzák. Ha figyelmesen végigolvassuk, kicseng belőle a megfélemlített ember önbátorítása, a

származástudat hűséges vállalása, a közösségi igény. Élménykincse úgy tükröződik vissza a versből, hogy epikai fegyelmet, moralizáló kiváltságot kapnak. Elkötelezettségét, tehetségét állítja szembe az aránytalanságokkal, a társadalom torzulásaival. Az *Egykék országa* című versében –, amely a *Ma és mindennapban* jelent meg – a múlt és jelen helyzetet állítja szembe. „A küszöbpartokra szültek az asszonyok / házörző kölyköket. / A fájós lábú bölcsőhöz kicsi pesztrákat / a jövőnyári csöpptestvérhez”. Most így szól a vers végén: „Hát / fáradt a szerelem, / és nem ad jelet. / Nem akar gyereket! / Csak az újszülött madarak oáznak, / rugdalóznak gügyögve”. *Ratkó József Halott balladain* című versét juttatják eszünkbe ezek a sorok. Több versében szól az osztálykötöttségből származó hátrányról. Emlékezetes a *Ha igaz gondolatsora*: „viselik itt munkások, / parasztok törődött életüket. / Gond burjánzik, nem legelnie / a tehén se ezt a füvet. / . . . Lesz itt kihelyezett igazság, / szolgálat értük –, ha igaz. / Integtem erre felé az időt. / A jövő nem vigasz”. A félreszorult emberek életéért, a szegények örömeért szól számtalan versében. Mindez *Váci Mihály* költészetére készített asszociálni.

Alapvető személyiségélménye a képhiányokban fogalmazódik meg. Az önmentő prózaiságban, amely nagyon is fegyelmezett: „Elszeretjük feleségünket”, „szétnyerített fedelű istálló”, „A libamadaras hosszú kanálistarton”, „A kéményekből kieresztem / a ház mögé a füstöt”, „Lázadásaink az ajtóba se mertek kiállni”. Gondolati kereteket orientálnak Serfőzőnél ezek a kifejezések. Minden esetben a lét fenyegetettségétől indul el. Az arányos egyensúly megteremtésén át jut el az általánosításig. Versvilága – tapasztalhattuk – nem idilli.

A szorongás kényszerítő parancsa, az önmagával szembeszegülő dac és az újra összegző költői alapállás viszi tovább költeményeit. A részletek az elemi tárgyszerűség logikájának megfelelően rakódnak össze. Szemlélődő, realista összevetését adja a valóságnak. Gyakran portréversekben.

Jogos a kérdés – ugyanakkor a Serfőző-versek megközelítésének lehetőségét is jelzik –, mi az esztétikai értéke „hűségének”, amely a „jószágetető havas hajnalok”-ért, „egybekényszerült földek”-ért ölt formát? Pontos választ aligha tudnánk adni. Mindenesetre: ki kell emelni a hangzásbeli hitelt, a szavak mögött rejlő törvényszerűségeket, a lázadássá csillanó értelmes cselekvés hitét. Nagyon rokonszenves, ahogy elkerül mindenféle feltűnést: egyszerűsítései fölemelik a verset. Szuverén költői kifejezőmódjával felelősen tud szólni. Metaforái –, amelyek minden esetben cselekvést hordoznak – sorra villantják fel az élet kérdéskomplexumát. Példaképe, a dolgozó ember, jelen van minden sorában. Nála a szülőföld és haza – egy. Ezért nem érzi magát vidéki költőnek. Ő magyar költő, aki megszenvedett hűséggel szól a teljes emberi létért: „Vajon ügyünk, / a jövő / még hányszor odázható el?”

Serfőző Simon nagyon sokat bír a versek asszociációs terére is; a versmondatok holdudvarai egybeérnek. Felkészítik az olvasót a meditatálásra, ugyanakkor. gyönyörködtenek is. A visszatérő motívumok – föld, tanya, szegénység, nép, gally, árokpart, szél, porta, por, vasvilla, ól, kazlak, ludak, dülök, csutkakúpok stb. – hangulati azonosságot hoznak létre pusztá jelentésükkel. A már korábban említett prehistorikus hangvétel is egyik érdekes jellemzője Serfőző verseinek. Dacoságában, önkritikus megszólalásai-

ban is etikus tud maradni, népies szókapcsolataival erős kötődést jelez. A közös sors vállalásának legszembetűnőbb kifejezője a többes szám első személy, amit gyakran használ. Tárgyias leírásai lehetőséget biztosítanak a belső és külső versritmusok összhangjának megteremtésére. Jelzős szerkezetei sajátosan realistikák: „esődöngölt kertvég”, „múltból hozzánk öntögetett szemét”. Az elhallgatott hasonlat-megszemélyesítés is izgalmas kelléke verseinek. Azonosító hasonlataiban, rezignált cselekvő tárgyaiban is gyönyörködhetünk. Szociografikus kölcsönhatásai –, amelyek verseiben és prózai munkáiban egyaránt jelen vannak – értetődő természetességgel szólnak a morális értékrend hiányosságairól. Litániaszerű építkezései, grammatikai párhuzamai, élménykincsének összegező-epikai visszatükröződése is szerencsés. A múlt meghatározó ereje behálózza, eggyé ötvözi minden írását. Ódai szárnyalásaiban gyakran megjelenik egyfajta hetykeség, dacos közvetlenség. Hangulataiban, ellenpólusokra épített érzelmi íveléseiben mindig az azonosulás tényét nyilvánítja ki. A leírások részletképeit az azonosítás kényszerűsége fogja össze. Nem túlzás, ha azt mondjuk, Serfőző Simon mindig megtalálja költészete megkülönböztető jegyeit. Ráérzései segítenek legtöbbször. Megfigyelhető nála az is, hogy sokszor kép helyett a nyelvi elemek energiáját szabaddítja fel. Meglátja a szavakban rejlő helyzeti energiát. Nyelvének hajlékony változatossága, a bensőséges nátosz segít a otthonkeresés-otthonteremtés szükségserűségének felismerésében.

Tárgyak és helyszínek azonosságát ragadja meg a nosztalgikus állapotok visszatükrözésére. Számtalan megfogalmazásából kiderül, hogy a tanya-falu-munkásnegyed eleven részének tekinti önmagát. Világképében fontos helye van származásának: „Azok közül jövök, / akik a nagy dologidők dombjain / pacsirtákkal rebbennek föl a porból”. Hasonlóan az *Én jövök* soraihoz – szeretettel vall gyermekkoráról a *Holddal világítottunk, Bezárkózik az ajtó, Itthon legyenek, Édestestvéreim, Ottbonunk: e táj, Hegyekre kiállva* című versekben; és az *Amíg élünk* minden egyes riportjában. Felnőttként, költőként sem tud elszakadni. Ezért nem hiányzik neki Pest, ahol mások gyors babért remélve tömörülnek. Vállalja a vidékiséget – ha van ilyen egyáltalán.

Őt könyvének tükrében nézve: elmondhatjuk róla, sikeres költő-író. Verseit, prózáit szeretik. Drámáját színházban játsszák. Beszélnek róla. Írótársai egyre nagyobb tisztelettel fordulnak felé. Nem túlzás, ha azt állítjuk, a fiatal magyar irodalomnak egyik tehetséges, várományos egyénisége Serfőző Simon. Közéletisége, esztétikai élményt jelentő lírai fegyelme szinte ritka kivétel manapság. Letisztultan él benne a plebejus elkötelezettség, a munkásokkal-parasztokkal való azonosulás: „Itt a mindennapok távoli / alvégeit is ismerem, / a biaiok, háborúk járta égtájakat, / ahol itthon vagyok / e népe megszenvedett múltjával / minden nemzettel / egy-rangú országban” (*Ide tartozom*). A javító szándék, az átfarmálódás szükségessége és parancsa vezérli. Szolgál. Öröklött készenlétben.

MADÁR JÁNOS

Kalász Lászlóról —

hogy ötvenéves lett

A közhelyet – pocta non fit, sed nascitur – annyi koptatás után *Kalász Lászlóra* újfent alkalmazni kell. Az úr-órapai szülői házból aligha hozott magával *elevé* indíttatást a költői pálya felé. Sejtésszerűen sugalmazó génjeiben annál inkább. Iskolavárosaiból szintén. A négy közül kettő, Sárospatak és Debrecen; 19 éves korában ez utóbbiban jelenik meg nyomtatásban első verse.

Aztán tanítóként beveszi magát az abauji Szalonnára. Ott él ma is. Nem kényszerből, hiszen mehetett volna városokba. Nem is lemondásból. Igenis jól fölfogott érdekből: faluja a talaj, a mező, mely egy élet végéig szólóan táp lírájának. A bukolikusan csordulónak, a mikrokozmoszra rácsodálkozóznak.

Kalász László a *Magvető* „fölfedezettje”, s azóta itt jelennek meg kötetei. Májig is legtöbb versét tartalmazó első kötete, a *Szánj meg idő* 1967-ben látott napvilágot. A költő ekkor már nem túl fiatal: 34 éves. S azóta négy kötetet tudhat maga mögött (*Parttól partig*, *Hol vagy jövendő?*, *Ne düts ki szél*, s ebben az évben jelent meg a *Mintha rögtön meghalnék*). Költői tekintélye, hitele jó pár éve a József Attila-díjat is meghozta számára. Most a születési évforduló, a kerek ötvenes egyébként kedves meglepetést is tartogatott számára: megýjje egy most induló sorozat első darabjaként válogatott versei kötetével lepte meg: Címe: *Szint vallok a szerleekkel*.

Milyen is voltaképpen e líra? Hallgassuk ki titkait.

A gejrítkítörést előkészítő darabokat nem ismerjük. A spontaneitás s a fegyelmező tudatosulás tanú-verseit azonban már igen. Bemereszkedését a világba, a véznavállú és értelmes tekintetű, az alvásnál ébren többet álmódó, a sorból mindig kilógó újoncét igen, aki önmagát nem védi soha, s belehalna, ha képckkel, hasonlatokkal nem élhetne. Számon tartva, hogy része a létnek, s ismeri a parancsot: okosan kell bánni az idővel... És egy kevésbé szerencsés percben eljött egy közhelyet arról, hogy ő is ember, a milliárdok közül.

Élete „négy X-énél” még érzi a küldetés-elrendelést, hogy ez az aratás, betakarítás ideje. S aztán vallo-másaiban – szerencsére csak abban, s nem vertermésben – szinte érthetetlen módon torznak látja pályáját, már csak fél hittel alkot, önmagát is csupán megunt versnek érzi. Kimondja a félelmetes ígéket arról, hogy gyűlöli verseit, s már önmagát sem kívánja megtalálni. Negyvenévesen el-tűnt ifjúságától várja, hogy nyúljon érte, erősítse meg.

Bizonyos, hogy egyéni okai is megvannak a hulló kedélynek. „Jól sikerült” kavernák, gyomra mély fekélyei az intő jelek. S leírja először, már ekkor: félek a haláltól.

Minden igazi költő – Kalász is – filozófus egyben. Sajátos nyelvén hirdetve teteleit, átlényegül maga is, aki helyett tesz a tett s szól a szó. Költői panoptikumában a szerelem,

család, környezet, ember, barát mellett jól megférnek a rögök, virágok, gyümölcsök, madarak... s a gépek is. Holmi panteistaként nem azonosul azonban velük. Embertársai közt csak átsiklik anekdotázó kedvvel, mert tudja s vallja: a táj és az emberek maguknak élnek. Bizony, végül is mindenki magának él, tehetjük hozzá. A természethez s egyáltalában a világhoz szinte szoros tartozékként kapcsolja háza táját, a lakást, a szerelmet, az „ölek szédítő öblét”. Megdalolja szeretett asszonyát, ki három gyermekkel ajándékozta meg, s Éroszon túl „testetlenét” is szereti benne. Asszony után elkábult szeresszel ölelkezik, inkább csak menekvésként, s mihelyt szükségét érzi, sör-, rum-, és nikotinszagú emlékeit a fényre teríti.

Joggal kérdezhetnők, nem beszűkülte-e a líra, hogy egy falun s lakóin nem igen akar túllátni? Mindenképpen az lett volna, de Kalász utolsó kötetében egyre tágabb kapukat tár a világ felé. Egyre inkább „mindenről” szól, de nem harsog. Az eszeveszett verbalizmus divat idején is mértéktartóan szűkszavú, nem *akar* többet mondani, mint amennyivel szükségszerűen kifejezheti mondanivalóját. A l'art pour l'art ijesztő mondattömegeihez – hálístennek – semmi érzéke sincs. Az avantgarde bravúrokat, ha voltak is, rég levetkőzte. Jeszenyinnel parolázik, a háborúsdít játszó Istennel perel apokaliptikus képekben s az égi vizelet, azaz az eső alatt állva az ágyasból kikandikáló karalábéra tekintve, menten a föld alól kilöhető rakéták víziója borzasztja. Igen, költőnk nem alaptalanul fél a kollektív halál veszélyétől. S az sem véletlen, hogy a kezét mosó Pilátus portréja kétszer is fölbukkan verseiben.

A magának szánt kínjai mellé most odasorolja a világét – s benne hazáját is. Ott érezzük a verset rovo költő feje körül Vörösmarty boruját szálldosni. Ha ad tanácsot, mily libbenően könnyed az s igaz: a Földét a fény felé kéne tartani,

miként tartja anyja a tojást a Nap felé, keresve benne az élet apró, még csak sejtethető jeleit. . .

Kalász kötetekben követi a voltaképpen Ady-meghonosította ciklusos beosztást. Jó ez, mert a csokrokba fogott mondanók szeparált egységeket teremtenek s tartalomjelzővé válik valamennyi ciklus-cím. Sajátos ökonómiaja a költőnek, s végig habitusa, hogy a címe egyben a vers első sora, része legalább is, s hogy a kötetek címüket nem valamelyik verstől kapják, hanem a szövegben rejtőző s hirtelen előbukkanó sorból. Tartja, de bont is formákat. Tiszta rímek, lüktető ritmusok *viszik a „karcsi”* sorokat, s hogy mennyire nem idegen Kalásztól a klasszikus verselés, példa rá öthat szabályos szép szonettje.

A bűvészek is vannak téves fogásai. Az öt kötetet egyvégtében elolvastva bizony túlzottan sok a *kő, kés, kék* fogalom s szó, de döccenőkért-zavarokért édes kárpótlást nyújtanak a tájszavak, melyeket sikerült poézisába Kalásznak beépítenie.

Akad költő, aki versét évekig csiszolgatja, míg kiadja kezéből. Nem úgy Kalász. Egy író-screglésfélén véletlenül egymás mellé kerültünk. A szónok szavai tán nem adtak elég örömlendőt agykerekeinek, elkérte golyóstollamat, s mire a szónok beszédével, ő is kész lett versével. Idemutatta a kéziratot. Jelentéktelen észrevételt tettem, Kalász tán javított is, s két-három nap múlva már nyomtatásban olvashattam a frissen fogant verset.

Költőnk pályája példa s biznyságra, hogy az országnak egy isten háta mögötti zugából is föltörhet az igazi tehetség. Kivált ha oly szerény magatartással párosul, melyet valaha így fogalmazott meg: versét, dalát ne csak Szeged, a Hold vagy Párizs, de faluja hallja legalább! Az a kérdés marad legfőljebb nyitott, hogy az a bizonyos *sors bona* megkívántatik-e ilyenkor is? . . .

KISS GYULA

A Nógrád megyei múzeumok évkönyve, 1982.

A nógrádi múzeumok évkönyvének VIII. kötetét szerzői Schneider Miklós néhai leváltárigazgató emlékének ajánlják, s így egyúttal emlékkönyvként jelent meg Salgótarjánban – ritka módon még a címében megjelölt évben, 1982-ben. Az évkönyv – követelményeinek megfelelően – tartalmaz beszámolót a megye múzeumainak munkájáról, előzetes jelentést régészeti ásatásról, közreadja a Salgótarján városá nyilvánításának 60. évfordulója alkalmából rendezett tudományos tanácskozás felszabadulás utáni város-történeti áttekintéseit – a kötet túlnyomó része azonban, egy emlékkönyv igényeinek megfelelően, egységes szerkezetet alkot, amennyiben XIX. századi történeti-néprajzi-művelődéstörténeti dolgozatokat tesz közzé. A tanulmányok helytörténeti vonatkozásúak, néhányuk azonban közvetlenül is országos érdeklődésre tarthat számot, szakmai szempontból pedig a tanulmányok többségéről jó lélekkel állíthatjuk, hogy olyan anyagot tárnak fel, amelynek ismerete feltétlenül elmélyíti, árnyalja az országos történeti képet. Többségében tehát olyan helytörténeti dolgozatok ezek, amelyek anyagukkal, eredményeikkel maguk is befolyásolni képesek az országos összképet. Jelentős (már előzetesen hangsúlyozandó) értékük, hogy nemcsak a gazdaság, hanem a *társadalom* viszonyainak rekonstruálására is kísérletet tesz jó néhány tanulmányíró, családtörténeti módszerük pedig

módszertani szempontból is újítónak tekinthető.

Érdeemes tehát a nyolc XIX. századi tanulmányt egyenként megemlítenünk.

Zólyomi József igen gazdag levéltári anyagot feldolgozó tanulmánya (*Adatok Nógrád megye földművelésének XVIII–XIX. századi történetéhez*) „néprajzi” tanulmányként nyert ugyan besorolást, de a szerző maga is érzékelteti: a művelési rendszerek nem társadalmi rétegenként, hanem tájanként különböztek, s a változások is jórészt egyszerre, egy időben zajlottak le az úri és a paraszti birtokon. Talán a címben sem lett volna felesleges érzékeltetni, hogy a gabonatermelés-betakarítás-tárolás folyamatát veszi ezúttal szemügyre. A magas színvonalú önllátástól az árutermelésig tartó folyamatot számos ponton rekonstruálni tudta, ám „néprajzos” (ezt kritikailag értjük) e tanulmány még annyiban, hogy az idő dimenziójának érzékeltetését nem mindig tekinti vállalt feladatának. Pedig a gabonátárolás mennyiségi és minőségi szempontból folytonos előrelépést jelentő fejlődési sorát elég, ha csak előadása nyomán felsoroljuk: verem, szuszék, kas, hordó, hombár, magtár – az adatok első megjelenése magában kiadja azt az időbeli sort, amelynek nyomatékosabb kiemelése szorgalommal és ügyességgel feltárt adatait igazi történelmi dimenzióba helyezte volna.

A gazdasági folyamatok tudatosodását, a megye múlt századi gazdasági önismeretét vizsgálhatjuk a „Nógrád vármegyei gazdasági egyesület” működésén, amelyet Maruzs Mónika dolgozott fel. (*Adalékok a „Nógrád-vármegyei gazdasági egyesület” történetéhez (1839–1871)*) A helyi egyesület mindössze az abszolutizmus néhány esztendejében fejtett ki élénkebb működést: érthető, hiszen Nógrád mezőgazdaságának alakulása elsősorban a megyén kívüli tényezőkön múltott (konjunkturális viszonyok, a jobbágyfelszabadítás és szabályozása stb.), s a helyi egyesület inkább csak a társadalmi élet pótlékként funkcionált. A közgyűlések napirendjéből kitűnően az egyesület főként saját adminisztrációjával foglalkozott. Az elmélyültebb helyi gazdasági elemzés, amely a társulatra várt volna, elmaradt.

A legterjedelmesebb és legérdekesebb tanulmány ebben a kötetben a Szvircsék Ferencé (*Üvegbuták, üvegyárak Nógrád megyében*). A lexikonszerű, egymásutáni bemutatás megismertet kicsiny manufaktúrákkal éppúgy, mint technikai újításokkal, vagy jó vezetéssel országos piacra dolgozó üzemekkel. Nem feledkezik meg a nyersanyagviszonyok ismertetéséről, ideértve az alapvető fontosságú erdőgazdálkodást. Elemzi a piac igényeit, illusztrációkkal ismerteti és jellemzi a termékeket, s külön kiemelendőnek tartjuk, hogy bemutat egyes vállalkozói típusokat is, akik kezdeményezéseikkel, szaktudásukkal virágzó üzemet tudtak létrehozni.

Gazdaság, társadalom és politika összefüggéseit egy-egy nagy múltú megyei köznemesi család XIX. századi történetébe illesztve elemzi a kötet középpontjában álló, a mikroszintű közelítés összefüggések megmutatására való alkalmasságát maximálisan értékesítő két tanulmány.

Az egyik, Praznovszky Mihályé, a gazdaságtörténeti megközelítést állítja középpontba (*Egy nógrádi jómódú köznemesi család, a Szentiványiak gazdálkodása a XIX. század első felében*). A felemelkedést a birtokosztályok nyomán igen gyorsan, két nemzedék múlva követi a viszonylagos elszegényedés: a címbe jelzett jómód – tárja fel a tanulmány – időben nagyon is viszonylagos. Aligha ismerünk még egy köznemesi birtokos családot, amelynek gazdálkodása ilyen precíz mennyiségi adatokkal lenne rekonstruálva, mint Praznovszky jóvoltából a Szentiványiaké. Vagyonszerzés–gazdálkodás–megyei rokoni kapcsolatok–megyei és országos politika alkotja azt a láncolatot, amelyen a tanulmány bennünket végigvezet, teljes értékű társadalomtörténeti tanulmánnyá alakítva a címében csak gazdaságtörténetit. A másik ilyen írás, a Horváth Istváné (*A Sréter család társadalmi, gazdasági szerepe a XIX. század első felében Nógrád megyében*), elegáns művelődéstörténeti esszé, amelyben gazdálkodás, művelődés, politikai tájékozódás egymást átható összefüggései tárulnak fel egy család életében.

Három, egy-egy jeles, nógrádi illetőségű, magyar művelődéstörténeti rangú személyiséggel foglalkozó dolgozatot kell még felemlitenünk. A jeles történész, Nagy Iván könyvtárából annak művelődési irányultságára következtek Kovács Anna. (*Nagy Iván könyvtára, mint egy művelődési eszmény bizonyítéka.*) A könyvanyag csoportosítását más ismert magán- és közkönyvtáraknál is elvégzi, s azokhoz viszonyítottan jellemzi Nagy Iván nyitottságát, egyetemes látókörét, roppant történeti tájékozottságát. A hatezer kötetes horpácsi magánkönyvtár nem reprezentatív célokat, hanem az aktív tudományos munkát szolgálta.

Rejtő István *Mikszáth és Selmebánya* címmel ismerteti a gimnazista Mikszáth iskolai konfliktusainak eddigi bizonytalan leírásait, s bár az eredeti döntő forrásokra vonatkozó selmebányai kutatásai eredménytelenek maradtak, ottani közvetett forrásokból nagy filológiai ügyességgel rekonstruálja Mikszáth gimnáziumi éveit, önképzőköri tevékenységét, osztályismétlésének, önképzőkörből való kizáratásának körülményeit.

Belitzky János egy, a Mikszáth-filológiában is jeleskedő, méltatlanul elfeledett levéltáros-történész társadalmi kapcsolatrendszerét, ezek által is meghatározott témaválasztásait, tudományos állásfoglalásait rekonstruálja (*Miskolczy-Simon János Nógrád megye dualizmus kori utolsó főlevéltárnoka*).

A társadalmi érvényesülést az irodalmi ambíciókkal egyeztetni törekvő fiatal újságíró kezdetben az irodalmi avantgardhoz csatlakozik, majd politikai okokból szakít velük, s a tudományban, a történetu-

dományban találja meg azt a menedéket, ahol nézeteit és a társadalom elvárásait még össze tudja egyeztetni. Az igazság érdekében itt akár konfliktusokat is vállal, működése e téren vitathatatlanul maradandó. Képességeinek megfelelő pálya és tudományos tematika: egy beérkezett és eredményes, békebeli-en harmonikus életpálya tragikus végét hozza meg az 1914-ben igazán beköszöntő huszadik század: hősi halált hal az orosz fronton.

Értékes helytörténeti, sőt olykor közvetlenül is köztörténeti jelentőségű tanulmányok a XIX. század tárgyköréből. Anyaggazdagság, módszeres és tematikai érzékenység jellemzi őket – tehát nemcsak azért sikerültek, mert Nógrád története érdekes, s e történelem anyagai fennmaradtak, hanem azért is, mert a szerzők jól sáfárkodtak a feldolgozásukra, megőrzésükre bízott anyaggal – értéket teremtettek maguk is, magas mércét teremtve évkönyvük további kötetei számára.

GERGELY ANDRÁS

JELENBEN GYÓGYÍTANI

Jegyzetek a salgótarjáni színházi évad végén

1. Bizonyos művészeti ágak képviselői előszeretettel hangoztatták: őket bizony nem érdekli, miként vélekedik műveikről a közönség; az értéke vetett saját hitük számít, melyet majd az utókor fog igazolni.

De kívül igazolják magukat Thália szolgálói? *Sztanyiszlavszkij* aligha számíthatott a jövő jóindulatú megértésére, amikor a moszkvai Művész Színházban színpadra állította *Csebov* Sirályát. S ugyanígy délibábot kergetett volna *Sarah Bernhardt*, ha elhitei magával, akármilyenek láthatja a közönség a Hamlet címszerepében, nem számít, mert majd az utókor... Nem, a színházi rendező és a színész munkája eredendően és lényegileg jelen idejű – talán éppen ezért felelősebb alkotómunka is. Egyben a kritikus számára bizonytalanabbul megítélhető, nehezebben szolgál általánosítható érvényű tapasztalatokkal, mint más művészeti ág.

2. A salgótarjáni József Attila Megyei Művelődési Központ az 1982/83-as évad három bérleti sorozatában kilenc darabot kínált a közönségnek. Az „anyaszínháznak” számító szolnoki Szigligeti Színházról négyet: *A kazetát*; a *Várj, amíg sötét lesz-t*, a *Vonó Ignácot* és *Az ügynök balálát*; a szintén „hazajáró” debreceni Csokonai Színházról kettőt: a *Traviatát* és a *Nabuccót*; a Vidám Színpadtól, a békéscsabai Jókai Színházról és a Népszínházról egyet-egyet; a *Bubust*, a *Szép volt fiúk!*-at és az *Elveszett parádicsomot*.

Tetszetős kínálat. Van benne vígjáték, krimi, színmű, dráma, opera:

olyan szerzőktől, mint *Vaszary Gábor*, *Végh Antal*, *Fejes Endre*, *Sarkadi Imre*, *Artbur Miller*, *Verdi* ... Csak az nem világos teljesen, miféle helyi műsorpolitikai rendezőelv sorolta egymáshoz az egyes darabokat. Némi töprengés után arra a következtetésre jutottam, hogy az egyén és a közönség dialektikus kapcsolatát, a mindenkori érvényesülés gondolatát nevezhetem meg központi rokonító elvnek. Bár mégsem tartom mind-egyik darabra érvényesnek, vannak amelyek – például a *Bubus* – kilóg-
nak a sorból. Sokkal inkább arra kell gondolnom, hogy a legfőbb célkitűzésnek a szórakoztatást tekintsem – amely során esetenként tartalmi mélységek meghódításával kacérkodnak a produkciók létrehozói.

Ezt az elképzelést valósítják meg tehát a salgótarjáni bérletes sorozatok. Dicséretesen úgy, hogy a megszo-
kott három színház mellett a végrehajtásba újabbakat is bekapcsolnak; a Vidám Színpadot és a Jókai Színházat. Azzal a feltétlen előnnyel, hogy gyarapodnak konkrét színházi ismereteink, összehasonlításokra nyílik alkalmunk.

3. A szórakoztatás fontosságát valamennyi színház felismerte. Ha más-
ként nem, kényszerűségből. Az egyre nehezebbé váló gazdasági helyzet ugyanis csökkentette az állami dotá-
ciót, a kiesett pénzügyi támogatást va-
lahogyan pótolni kellett. Ez a pótlás mindenütt úgy ment végbe, hogy a színházak igyekeztek elébe menni az igényeknek, tudomásul vették a jelen-
legi ízlésszinteket, és műsorrendjükké

zenés vígjátékokat, krimiket is felvetek. Szolnokon is nyilván így került a repertoárba az angol *Knott Várj, amíg sötét lesz* című bűnügyi játéka.

De a szolnoki színházra továbbra sem ez a jellemző: megmaradt időszzerű gondolatokat közvetítő, politikai, közéleti színháznak, jöllehet hatása nem vetekedhet a 4-8 évvel ezelőtivel. . .

A pályakezdő *Czizmadia Tibor* a német expresszionista *Sternheim* A kazetta című munkájával a társadalmunkban is elharapódzó kapzsiságról, a pénz embert, rokoni, embertársi kapcsolatokat megrontó hatalmáról ítélek. Másik rendezésében, *Fejes Endre Vonó Ignác*ban már többre vállalkozik: egy típus sorsán és viselkedésén keresztül ábrázolja társadalmunk fél évszázadának jellemző változásait. Vonó Ignác élete önvizsgálatra készítet, s tetteiben, szavaiban – nemegyszer pironkodva – a magunk esendőségére ismerünk.

A pár éve hivatásos, de korát tekintve a középnemzedékhez tartozó rendező, *Árkosi Árpád* szintén két színjátékkal jelentkezett. Angol szerző krimije a *Várj, amíg sötét lesz* – a közepes szintet súroló, érdektelen, színészilag is megoldatlan, cselekményében azonban lebilincselő történet. Az amerikai *Miller* „ügyöke” *Timár József* jóvoltából már csatát nyert nálunk. A szolnoki *Az ügynök balála* képtelen megbirkózni a több mint két évtizedes emlékekkel. De önmagában sem eléggé súlyos előadás. Pedig lenne min elgondolkoznunk az álom és valóság, a tehetség és a tett, az egyen és a család összekapcsolódásán. Árkosi mindkét rendezésén mintha a külső mindig hangsúlyosabb lenne a belsőnél, mintha a részletek elhalványítanák az egészet. Színészei is nehezebben oldják meg feladatukat.

Az évad nagy felfedezettje: *Czizmadia Tibor*. Önállóan gondolkodik a színházról ez a harmincéves fiatal-

ember. Mindezt át is tudja plántálni színészeibe, akik érezhető élvezettel formálják szerepeiket.

A szolnoki előadások ábrázolásmódja, játékstílusa, szcenikai megvalósítása korszerű, ötletes, elmét, fantáziát mozgató. A társulat színészállománya azonban erősen meggyengült az évek folyamán. Ez a tény ma már az előadások befogadásának, hatásának rovására megy. Számomra azonban a *Színházat* Salgótarjánban még mindig a szolnokiak jelentik. Jöttük mindig szellemi próbára inspiráló ünnepe.

Mérhetetlen hiány a színház főrendezőjének, *Paál István*nak az idei távolléte. Pedig a *Tangó*, *Az ember tragédiája*, a *Hamlet* után – idén *Csebov* Ványa bácsiját rendezte meg. Könnyelműség elfeledkezni róla, aki olyan jól ismeri, tudja a színházat”, aki olyan karakteresen és lényeglátóan tud színházban gondolkodni.

4. *Verdi* két operáját játszották a debreceniek, *Kertész Gyula* rendezésében. A *Traviata* számomra klasszikus példája annak, hogyan *nem szabad* ma operát játszani. Konzervatív, szenvelgő minden porcikájában. Az a főszerepet éneklők játéka is; nem részvétet, hanem már-már viszolygást keltenek az alakított figurák iránt.

Az ellenkező póluson foglal helyet a *Nabucco*, bizonyítva, ha kellő invencióval rendelkező és tehetséges, rutinjukra nem hagyatkozható fiatalokra épít a színház, az operajátszás is mutathat fel eredményeket. Többen „mélyvízben” igazolták képességeiket. Így *Mobos Nagy Éva*, *Kertész Tamás*, *Bárány Pál László*, *Tas Ildikó*. Ideje hát, hogy forduljon a kocka, és a színlap az ő nevükkel kezdődjön.

A Vidám Színpad zenés vígjátéka, a *Bubus* a magas színvonalú színészi játék – *Bodrogi Gyula*, *Schubert Éva*, *Horváth Gyula*, *Csala Zsuzsa* – folytán kellemes színházi estét szerzett. A figurák szokványosságát a színészek feledtették, míg a helyzetkomikumok

sokaságát a rendező, *Pelbes György* kifogyhatatlan könnyed ötletei tették elviselhetővé. A társulat megjelenése Salgótarjánban nem egyszerűen új színfoltot jelent, hanem a szórakoztatásban, a vígjátékban új, az eddigi megszokottnál magasabb minőséget.

A békéscsabaiak bemutatkozása – bármennyire nem szívesen írom le – nem volt sikeres. *Végb Antal* „utánlövés”, nagyon silány, futhallista „drámáját”, a *Szép volt fiúk!*-at mutatták be *Ungár Tamás* rendezésében. Gyakran tanácstalan, patentokban gondolkodó a rendezés, hiteltelenség, halványok, unalmasak a színészek. Egy színházi fesztiválon láttam tőlük a *Tévedések vígjátékát*, musical változatban, amelyben lényegesen jobb teljesítményt nyújtottak. Talán hasznosabb lett volna musicalt kérni tőlük, mert prózában – a szakma előtt ez ismert – egyelőre nem versenyképesek.

A Népszínház diákoknak és nyugdíjasoknak mutatta be *Sarkadi Imre Elvesztett paradicsom*-át. Tanúi lehetünk az országjáró színház megújulási folyamata egyik stációjának. *Meczner János* rendezése egészében azonban nem hozott újat, kiemelkedőt.

5. Végére érve az egyes darabok dióhéjnyi értékelésének, adnunk illik egy általánosító összegzést is. Ebből kitetszhet az évad művészi értéke, szellemi, társadalmi hasznossága.

Nos, művészi szempontból a korábbi éveknél jóval egyenletlenebb szín-

házi évadot hagytunk magunk mögött. Csúcsán a Vonó Ignác, mélyén a Szép volt fiúk!, míg közepén a Bubus helyezkedik el. A Bubus fölötti mezőben található A kazetta és a Nabucco, alatta a többi színjáték.

Most már évek óta tapasztalni a közönség elmaradozását. Egy-két éve még átmenetinek gondoltam, ma úgy tűnik, hosszú távú folyamatról van szó. Sok bérletes már tavaly is csak néhány előadásra jött el, az idén még többször maradt otthon, még kevesebben ültek be a színházterembe. Egy diák- és nyugdíjasbérleti előadás el is maradt, mert olyan kevés néző volt kíváncsi a produkcióra.

Természetesen akadtak közönségiskerek – például a Bubus, a Szép volt, fiúk! –, de a fokozott várakozás inkább a neves színészeknek, a témának szólt. S a közönség pozitív előítéletét nem igazolta vissza a művészi eredmény.

Nem tudom, mi segítene útját állni a nézőszám csökkenésének. Anynyit azonban tudok, hogy jó színházat nem lehet közönség nélkül csinálni. A jó színház fogalma nem műfaji kérdés – tartalmi, stílusbeli. Üres nézőtérnek fölösleges bármilyen nemes, fenséges gondolat. A gyér közönség kedvét szegi a színésznek, fuccsba megy az állami dotáció.

A színházművészet jelen idejű művészet – nyavalyái halaszthatatlanul gyógyítandók.

SULYOK LÁSZLÓ

EGY HANGVERSENYÉVAD VÉGÉN

Ahogy iskoláink évvárásra készülnek, zenei életünk éve is befejeződik. Már maga az a tény, hogy az évad hagyományosan a fiatalok tanulmányi idejét követi országszerte, jellemzi fő célkitűzéseit: nyercjük meg az ifjúságot a komoly zenének, fiatal korban fejlesszük rendszeres igénnyé a zenehallgatást, mert csak így teremthető meg a jövő közönsége. Az Országos Fülharmónia iskolabérletei Nógrád megyében is ezt a célt szolgálják, de az a sok hangverseny is, melynek ott-hona döntő többségben a salgótarjáni zeneiskola szép hangversenyterme.

Az 1982/83-as hangversenyévad rangban igen jelentős eseményeket vonultatott fel. Hallhattuk a méltán világhírű *Liszt Ferenc Kamarazene-kart*, *Lebotka Gábor* orgonaművészt, *Kodály Zoltán*né énekművészt, *ifj. Fasang Árpád* zongoraművészt, *Koó Tamás* gordonkaművészt, hogy csak a legnagyobbakat említsem. A megyében működő három zeneiskola – a balassagyarmati, a salgótarjáni és a nagybátonyi – pedig több tanári és növendékkoncerttel járult hozzá az év sikeréhez. A *Salgótarjáni Pedagógus Kórus* 25. éves jubileumi koncerttel örvendeztette meg hallgatóit. A *József Attila Megyei Művelődési Központ Kamarakórusa* és a *Balassagyarmati Kamaragyüttes* megyénken kívül is szép eredményeket mondhat magáénak. A *Nagybátonyi Kamarazenekar* hat koncertjének egyikére olyan kitűnő szólótlistát csábított megyénkbe, mint *Geiger György* trombitaművész. A *Salgótarjáni Szimfonikus Zenekar* pe-

dig – megyei ifjúsági bérletkoncertjein kívül – hazánk legrangosabb koncerttermében, a budapesti Zeneakadémián játszhatott, ahol *Jandó Jenő* zongoraművésznek lehettek partnerei. Ezen kívül szép elismerésben volt részük a Szimfonikus Zenekarok Országos Fesztiválján, Szolnokon.

Számszerűen is pezsgő, jól sikerült évet zárhatunk tehát. Mégis érdemes ezt a sikerlistát nagyító alá tennünk.

Elsősorban a nógrádi együttesek szempontjából szeretném vizsgálni az eseményeket, mert nézetem szerint még sok, ki nem használt lehetőség rejlik bennük. Nyitásként érdemes leszögeznünk: a rendezvények száma is bizonyítja, hogy olyan pedagógusok tanítanak zeneiskoláinkban, akik az aktív zenélést is ugyanolyan fontos dolognak tartják, mint a tanítást. Hiszen diplomájuk is két részből áll: a diplomatanítás és a diplomahangverseny együttes értékéért kapták. Tovább lépve elsősorban a Balassagyarmati Kamaragyüttesről, a Nagybátonyi Kamarazene-karról és a Salgótarjáni Szimfonikus Zenekar-ról essék szó. A két kamaragyüttes tagjai kivétel nélkül mind diplomával rendelkező zenészek, tehát ilyen értelemben nem tekinthetők amatőrnek. Működésük feltételei viszont – akár erkölcsi, akár anyagi szempontból nézzük – bizony amatőr szintűek. Nem is az *amatőr* kifejezéssel van itt a gond, hanem azzal, hogy már mindhárom együttes túlnőtt azon a szinten és időn, amikor alkalmeszerű fellépések, csak személyes kapcsolatokon múló szerepelteté-

sek kielégíthetik igényeiket. És ami még fontosabb: jelenlegi körülményeik nem biztosítanak megfelelő alapot fejlődésükhöz. A zene, mint minden művészeti ág, produktív cselekvés, a befogadókkal együtt él, annak közönség kell, nélkülük nem létezik.

A zenészekről nem várható el, hogy saját magukat „árulják”. Jelenleg a műsor- és közönségszervezői feladataik elvonják őket valódi feladattól, és természetesen nem lehetnek teljesen sikeresek önmenedzselő próbálkozásaik, hiszen nem ilyen irányú a képzettségük. Emiatt történhet meg, hogy zsúfolódnak rendezvények egy bizonyos helyen, miközben máshová nem jutnak el, oda, ahol pedig valódi népművelői funkciót tölthetnének be. Egyetlen példát: Nógrád megye bővelkedik üzemekben, vállalatokban, mindenütt van üzemi kulturális bizottság – csak kapcsolatot kellene létesíteni velük. (Talán a most megszervezett összevonas, ami a megye sok művelődési házát érinti, tudna segíteni ezen a hiányosságon.) Együtteseink már több helyen és alkalommal szakmailag bizonyították, hogy megfelelnek a valódi követelményeknek. Valódi „apjuk” mégis. Az a véleményem és sok évre épülő tapasztalatom, hogy egy olyan menedzserre (menedzserekre) lenne szükségük, aki (akik) szakmailag is és emberileg is rendelkezne az említett kapcsolatok létrehozásához szükséges tulajdonságokkal. Hogy ez az út járható, arra példa a megyei kórusmozgalom. Olyan kórusvezetőink vannak, akik élnek-halnak a mozgalomért. Már évtizedekkel ezelőtt elkezdhatték ezt a munkát, amelynek persze nagyobb hagyománya is volt, mégis az ő serény munkájuk eredménye az a sok és jó színvonalú kórus, amely ezen a tavaszon bizonyított az *Éneklő ifjúság* rendezvényein.

Külön kell szólni a szimfonikus zenekarról, amelynek esetében némileg fordított a helyzet. A megye területén

az ifjúsági bérletek hangversenyein rendszeresen jelen vannak; az általuk közvetített zene ifjúságnevelő funkciójáról már többször olvashattunk. Egy városi szimfonikus zenekarnak viszont egy évadot nem szabadna *évi egyetlen (!)* felnőtt koncerttel zárni. Tartanának az üres háztól? És ha a zenekar oldaláról csak a műsorválasztáson múlik a siker? (Mert a közönséget se felejtjük ki!) Már volt olyan év, amikor könnyebb műsorral próbálkozott a rendezőség, volt is telt ház, volt siker – szintén egyetlen alkalommal. Pedig az olyan opera-, operettest, mint amilyen pár éve elhangzott *Ötvös Csilla, Kukely Júlia, Gulyás Dénes, a Magyar Állami Operabáz* fiatal művészei közreműködésével minden nagyobb településünk *szervezett (!)* közönségének tetszene.

Tehát nem egészen a műsorpolitikával van baj, a zenekar szívesen játszik operettet is, Beethoven-szimfóniát is, ha van hol és van kinek! Az az érzésem, hogy a megyének sokkal több mozgósítható kulturális értéke van, mint amennyi pillanatnyilag bekerül közművelődésünk vérkeringésébe. Újabb példa: hat évvel ezelőtt senki nem hitte el Nagybatonyban, hogy egy induló kamarazenekar koncertjén telt ház lesz. Az volt (és gyakran van azóta is): mondhatni, már törzsközönséggel. Salgótarfánt is meg lehetne mozgatni. Persze ez nagy munka, és nem is megy máról holnapra. De addig amíg a szimfonikus zenekar foglalkoztatottsága nem oldódik meg, nem lehet szó szakmai továbblépésről. Sem a zenekar kategóriáját, sem dotálását illetően, mert ez is a foglalkoztatottság függvénye. Bűvös körnek látszik, pedig ki lehet törni belőle.

Van még egy része zenepedagógusainknak, akik még kevésbé bizonyíthatnak, mint a szimfonikus zenekar tagjai. Ők az immár zenekari létszámnak csaknem megfelelő számú képzett fúvószenészek. Azokon a mi-

nősítő fesztiválokon, ahol kisegítették például a Bányász Fúvószenekart, a zsüri csodálkozva kérdezte, hogy miért nem kérték a koncertzenekari címet, ugyanis a követelményeknek pályázat nélkül megfelelt a zenekar. Csak hogy arról nem tudtak, hogy a diplomás zenészeket (nem tudom, miért) nem fizetik meg a zenekarok, ezért állandó tagságot nem vállalnak megyei együttesnél, hiszen ebben szakmailag nem látnak perspektívát. Ezt a gondot egy városi fúvószenekar oldhatná meg, melynek létszáma öt perc gondolkodási idő alatt – koncertzenekari szinten – összeállítható. Még mielőtt leszögeznék, hogy mindez anyagi fedezet kérdése, jó lenne azt is hozzávetni, hogy milyen hátrányokkal jár – anyagi és művészetpolitikai szempontból egyaránt –, ha értékeinket nem hasznosítjuk. A művészet áru

vagy nem áru voltáról folyó vitáink közepette se feledjük el, hogy pénzben aligha mérhető eredményeket hozhatnak.

Tudom, hogy amit leírtam nagyrészt kiforratlan ötletek halmaza. Ráadásul azzal is tisztában vagyok, hogy ez mind a zenész szemüvegén keresztül néz ki így. Hogy mégis a nyilvánosság elé bocsátom, annak az az oka, hogy zenésztársaim nagy része is hasonlóan gondolkodik ezekről a kérdésekről, mert szeretnének többet és jobban dolgozni. Kizárólag ez vezette tollamat. Sok szakmáját szerető és érte tenni akaró emberről van szó, akik „próféták” szeretnének lenni szűkebb patriájukban. Őszintén remélem és kívánom, hogy megfelelő irányítással lehetnek majd.

BECZE LAJOSNÉ

„ECSETTEL ÉS IRÓNNAL”

Balázs János méltán európai hírű salgótarjáni festő, az első jelentős magyarországi cigány festőművész; a közfelfogás mégis alig tud róla ennél többet. Művészetének csúcsai felől ítéljük meg az embert is. Az igazi emberművész Balázs Jánost ezért csak kevesen ismerik. Érkezését a művészet világába ugyan egyes sajtóorgánumok lelkes ovációi mellett szenzációkeltő publikációk egész sora üdvözölte (a televízió portréfilm is készített róla), száraz életrajzi adatain, önéletrajzán és csipős megnyilatkozásain kívül azonban aligha tudnak többet róla tisztelői. Köztudottan magányos és nyomorúságos életének nagyobbik részét szerénység, igénytelenség, puritán bölcsesség és tisztesség jellemezte – ezt korai, naiv művei tükrözik leginkább. Ám Balázs János tehetsége által nem csak úgynevezett naiv képzőművészeti alkotások születtek.

Jóval korábban, mielőtt szárnyra kapta a hír, Balázs már író, költő és bölcselő volt. Harminc-egynéhány évvel ezelőtt költött poémái és helytörténeti írásai legalábbis erre engednek következtetni. De nincs szükség következtetésekre sem, a hetvenes évek elején saját költségén kiadott *Füstölgések* című verseskötete végén ő maga vallja a következőket: „Gondolataim döcögő édes gyermekjei festményeimnek. Ez vagyok. Azért vagyok ilyen, mert mélyről nézem az embereket és a világot, miután mindenki felfelé igyekszik. S ahogy egyre jobban eltávolodnak tőlem, úgy torzulnak el karjaik, lábuk, mozdulatuk. Nem vagyok naiv festő, csak homorú tükröt kaptam örökül.”

Ez így igaz. Balázs János sohasem volt naiv festő. Az igazság az, hogy ez a különös öregember sokkal előbb volt irodalmár (lírikus), mint képzőművész – bár ilyen formában kifejezésre jutott mondanivalói csak csekély mértékben ismeretesek –, s páratlanul dús és bizarr költői fantáziáját később születő, jól ismert, sajátos festményei is örökölték. Magas fokú intelligenciája tehát – festményeiből éppúgy kitűnik, mint írásaiból – úgy vélem, iskolázatlansága ellenére is vitathatatlan.

De nem akarok a nagyon is tanulmányízű okfejtések művelője lenni. Nekem Balázs Jánost, mint embert barátként, személyesen volt szerencsém ismerni, csaknem fél életén keresztül. Gyermekkorom számos emléke fűződik személyéhez. A régi Pécskő utcai cigánydombon haldázásból, szedrezésből, csipkészből, cipő-, hegedűjavításból élő Balázs Jánost éppúgy alkalmam volt ismerni, mint a hetvenes évek elején felfedezett, új sorsába beletörődni sehogyan sem bíró különös, bölcs, bogaras agg gyereket. A régi öreg cigányok által róla költött legendák akkor már csendben foszladoztak. Mind nagyobb erkölcsi és anyagi elismerésével egyidőben azonban, egyre ritkábbak lettek találkozásaink. Új barátok, új ismerősök, új gondoskodók nyüzsgő processzusáradata tette járhatatlanná a viskójához vezető utat. Tomi (Szabó Tamás, aki ígéretes tehetségű szobrász lett azóta), és Balázs János önéletrajzban futólag, keresztnevével megemlített Botos Zoli – aki a nyomorúság éveiben vásznak, ecsetek,

festékek, s más rajzeszközök mellett adományok egész tömkelegével segítette rendszeresen –, valamint jómagam, mitagadás, abban az időben már alaposan lemaradtunk a zsörtölődő öreg remete kegyeiért való versengésben. Csodálalom a nagy öreg iránt ekkor ingott meg először, s a szemrehányással bizony máig is adósa vagyok magamnak. Mert sokkal jobban becsültem mindig őt annál, hogy felmenthetném magam akkori vétkem alól.

Persze, e sorok olvasói között, tudom, lesznek majd jópáran, akik elítélnék emiatt. Számukra megismétlem: nekem személyesen, barátként volt alkalmam ismerni Balázs Jánost, az őszinteséggel tehát úgy vélem, elsősorban neki, mint barátomnak tartozom. Annál is inkább, mivel tapasztalatom szerint ő maga tűrte el legkevésbé a személye köré mesterségesen tákoltt mítoszkorlátokat. Egyszerűen élt, módja volt rá, hogy megismerhesse önmagát. Félt a sikertől, mert sejtette benne sorsa tragikumát. A hírnév elleni küzdelemben azonban menthetetlenül alul maradt. A sejtett, de sohasem tapasztalt életélmények nagyszerűségét hatvanhat éves korára ismerte meg. Ez újjászületését s egyszersmind vesztét is jelentette. Az emlékezet síremlékén azóta ez a felirat áll: itt nyugszik a hetvenkét éves korában elhunyt Balázs János festőművész: élt őt és fél esztendő.

Ki is volt tulajdonképpen Balázs János?

Balázs János 1905. november 27-én Alsókubinban született.

„Abban az időben Alsókubinban éltek a szüleim. Ez a szlovák városka Salgótarjától elég távol estik. Nem sok évet éltem le itten, mert az apám hirtelen, harmincnégy éves korában elhunyt, és így az anyám velem és még három testvéremmel visszaköltözött szülővárosába, Salgótarjánba. Mink négyen testvérek: mint árvák, itt részesültünk némi támogatásban, pártfogoltságban, mert családunk összes rokonai itt éltek. Nagy keserűséggemre beíratkolt iskolába. Súlyos tehernek éreztem én az iskolába való járást. Nehezen két osztályt kijártam, amikor (idézve a régies mondást): kitört az első világháború.”

Balázs János (nagy öröme) nem járhatott többé iskolába. Élte a cigányság, számára megszokott, kilátástalannak tűnő, nyomorúságos életét. Azazhogy, élte volna. Gyenge jelleme, túl érzékeny volta ugyanis sehogyan sem bírta elviselni a valahová tartozás kötelezettségét. „Ezzel még párosult – vallja – a mai napig is érthetetlennek tűnő, valami szellemi rendetlenség, túl finom szenzibilis idegjáték, erős erkölcsi tudat.” Nem csoda hát, ha a társadalommal szembeni évszázados anyagi-erkölcsi hátrányát máig megsínylő közösség (saját fajtája) már akkor kirekesztette sorai közül. Akarata ellenére is előfutára lett tehát annak a mai modern cigányértelmiségi típusnak, aki bár szakított hagyományos életformájával, az őt megillető egzisztenciát még nem sikerült kicsikarnia a társadalomból.

1968 június, nyár eleje. Az öreg gombázni jár, hazahordja, süti, főzi, szárítja, s el is adja, ha sok van belőle. Az árán cigarettát, kenyeret, petróleumot és tejet vásároltat a szomszédasszonyokkal. Így él tükéletes magányban, elszigetelten a világtól és az emberektől; és a világot, amelyben él, szereti. A világ azonban nem kedveli őt. Körülményei rabjaként, ellentmondások közé falazva vállalja, s tűri tengődve sorsát. Mi mást tethetne? Szeret élni, de nincs hozzá tehetsége.

Egy kora délutáni órán azonban különös dolog történik. Zoli festékekkel, rajzlapokkal, ecsettel, ceruzával, radírgumival lepi meg János bácsit. „Fiatalabb korában szeretett rajzolni, festegetni: hátha menni fog most is!”

„Nézegettem egy ideig, aztán félretettem. Gondoltam: minék ez már én-nékem? Később még aznap: elővettem a csomagot, kivettem egy rajzlapot, ce-

ruzát és trórlógumit. Kimentem az udvarra, széjjelnéztem a szomszédos házak rérségében, leültem a földkupacra, belekezdtem negyven év múltán az első rajzolásba.”

Negyven év telt el ugyanis azóta, hogy Balázs Jánosnak az első világháború kitörése miatt ki kellett maradnia az iskolából. Ezt követően azonban „tiz évben felül már olyan sajátos szeszélyeim voltak, hogy amerre jártam (mindig egyedül), a széjjeldobált újságlapokat, széttépett könyvek, füzetek maradványait, leginkább képeslapokat, mind összeszedtem és örömmel vittem haza: úgy csináltam, észre senki ne vegye. Feszült kíváncsisággal, izgalommal kutattam az értéktelen papírhalmaz között. Minden nyomtatott írást elolvastam, minden képet, ábrát csodálva bámultam, amelyiket legszebbnek találtam: ösztönömtől hajtva elkezdtem ceruzával tiszta lapra lemásolni. Ezután én már csak olvastam, rajzoltam: annyira, hogy bizonyos idő múlva magyar nemzetünk majd minden szellemóriásának, művészenek, költőjének, írójának arcképe le volt másolva életnagyságban, kiscbb képekről. Szobánknak fala körben fel volt aggatva ezen nagy emberek portréjával. Példának felsorolom a híres, nagy magyar neveket: Széchenyi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc; az írók és költők közül: Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza, Petőfi Sándor, Arany János, Vörösmarty Mihály; no végül a művészek következnek: Munkácsy Mihály, Benczúr Gyula, Barabás Miklós, Fadrusz János stb., stb. a nagyok közül. Néhány nagy nevet ki is hagytam. Ha jól hiszem, nem is baj ez. Bóna-Kovács Károly, városunknak azon időben való szobrász- és festőművésze, amikor híret vette a dolognak, otthonomban személyesen felkeresett, és amikor meglátta szobánknak falain a ceruzával készített portrékat, amelyek híres elődeink arc- és mellalakját mutatták, egytől egyig mindre ráismert. Mély megilletődésében nekem gratulálni nem tudott. És én enyhén mosolyogtam.”

Ez a „rövidke élmény” azonban hamar feledésbe merült, s Balázs Jánosnak rövidesen abba kellett hagynia kedves foglalatosságait, mert anyja és családtagjai nem nézték jó szemmel ezt a mihaszna időtöltést.

„A veled egykorú gyerekek mindnyájan mesterséget tanultak, dolgoznak, pénzre keresnek a családjuknak, te mit csinálsz? Az erdőket, a hegyeket járod, itthon irkálpsz-firkálpsz: mi lesz belőled? Ha a családunk leveszi rólad a kezét, ki leszel taszítva a világba: csúfosan éhen pusztulsz!” – zsörtölődtek gyakran a hozzátartozói.

„Nagyon megsértődtem, keserű haragomban lehúztam a falakról a rajzokat, összetéptem őket és belegyűrtem a tűzbe.”

Ezt követően már csak az erdőket és hegyeket járta. Nyár elején gombázni, nyár végén szedret szedni, vadkörtézni, krumplit bengészni járt. Télen pedig a Somlyó-szénbányatelep palahányóján hulladékszenet szedett. Sok hosszú éven keresztül ebből a munkából élt és tartotta el családját. Akár a legtöbb cigány annak idején, aki – mint mondta – „folyton teher alatt görnyedező haldázó, a neve: senki tróger”.

A második világháború után Salgótarjánban is megváltozott az élet. Társadalmunk minden rétege számára száznyolcvan fokos fordulatot jelentett a felszabadulás. Csak a cigányság élete maradt az ősi, természetében és eszközeiben egyaránt. S velük együtt természetesen Balázs János is.

A hatvanas évek elejétől kezdtük őt látogatni rendszeresen. Zolival együtt jártam iskolába, Tomit ő mutatta be nekem. Tizennégy-tizenhat éves srácok voltunk, s tehetségünk gyenge szárnyait bontogattuk. Ők ketten festők, én költő akartam lenni. Eleinte csak beszélgettünk. Vagyis: hallgattuk János bácsit, aki sokat és szívesen mesélt nekünk. A szomszédai nagyon csodálkoztak ezen,

mivel az öregot mogorva, rosszindulatú remetének ismerte a környék. Azaz-hogy nem ismerte senki. Ezekkel kapcsolatban, gyakran a véleményét is kifejtette nekünk. „Higgyétek meg nekem, semmirekellő, mihaszna fajta a cigány. Nem értenek ezek egyébbhez, mint az asszonyveréshez és a gyerekcsináláshoz. No meg az evés-ivás művészetéhez. Semmirekellő, mihaszna fajta, mondom.”

S mivel ez volt a legtöbb cigányról a véleménye, legtöbbjükkel természetesen nem is állt szóba. Meggyőződéseim – bármilyen furcsán hangzik is –, hogy nyiladozó értelmemet ezek az eszme-futtatások kezdték először bontogatni. Mert igaz, hogy tőle hallottam Nietzsche-ről először, s ő mesélt először nekem számtalan, számomra akkor még ismeretlen író-ról, költő-ről, festő-ről, államférfi-ről – tiszteltem, szerettem, csodáltam is ezért –, a cigányokkal kapcsolatos eszme-futtatásaival azonban sem akkor, sem később nem tudtam egyetérteni. A kutyából nem lesz szalonna közmondás igazságával érvelt minden józan és humánus ellenvetésre, s ez az eszmetársítás mélységesen naivnak és nevetségesnek tűnt mindig nekem. Nem értettem, miért és miként lehetséges, hogy egy, a világot ismerő, a dolgok kerékvágását tisztelő, zseniális elmével és lélekkel megáldott ember, nagy művész, mint János bácsi, mi okból érez utálatot és előítéletet saját fajtájával szemben. Talán az őseitől örökölt évszázados öntudatbeli hiányosságot, s a vele karöltve járó kisebbségi érzést próbálta ily módon művészetétől távol tartani? Ez volt mindig a gyanúm, cselekedeteivel bárhogy is tagadta. Mert megesset jó néhány-szor jelenlétben is, hogy a szomszédos cigány család némelyik porontya rányitott félpucéran, foltos klottgatyában, mezítláb, sáros bokával, sebes térdrel október táján, megállt félénken a csikólábú sparuhelt mellett, az ütött-kopott, gyalulatlan nagy láda előtt, és szutykos kis markát, mint perselyt tartotta az öreg elé. Beszélni nem mert, vagy nem tudott, fölösleges is lett volna, hiszen a remete nagyon jól ismerte az alázatos pózba merevedett mozdulat-rejtvény megfejtését. A mód, ahogy ültéből felszökött és ráförmedt a szerencsétlen apróságra, legalábbis erre enged következtetni: „Mit gondoltok, mi ez a ház, jótékony-sági intézmény, nemzeti bank vagy élelmiszerraktár?! Mi kell megint anyádnak?! Cukor, paprika, só, petróleum?! Nincs, nekem sincs, vegyétek tudomásul!”

S miután a hangos szóáradat következtében a gyerek a markát még mindig előrenyújtva, lassan sodródni kezdett háttal a kijárat felé, minden átmenet nélkül hirtelen higgadt, hűvös és hitetlenkedő hangon kezdett zsörtölődni: „Most hova méisz? Hát nem ide küldött anyád? Mi kéne, ha vóna?”

Nem só, nem paprika, nem cukor, az bizonyos, mert ezekre a kérdésekre fejét ingatta a fiú. A szutykos perselybe végül néhány szál gyűrött cigarettá hullott.

Az efféle jelenetek után sosem volt hajlandó a cigányság problémáiról beszélni. Inkább háborús élményeiről mesélt, vagy helytörténeti ismereteit csillogtatta. Őtőle hallottam például először, hogy a Salgótarjannal szomszédos Baglyas nevű község néhány száz évvel ezelőtt eredetileg a jelenlegi Idegér területén, a Kővár alatt terült el; nevét a vár és a helység Baglocz nevű urától örökölte, s csak a török támadások miatt húzódtott át (a ma ismeretes helyre) a hegy túlsó oldalára.

A város iparának történetét is nagyon jól ismerte. Ő mesélt először nekem Gróf András Manó-ról, a Gömör megyei bányá- és vasgyártulajdonos-ról, akinek kezdeményezésére alakult meg 1869-ben a Salgótarjáni Vasfinomító Társulat, azért, hogy a Gömör megyei ércekből termelt nyersvasat finomítsa. Salgótarjában végződött ugyanis a Szent István Társulat Budapestről kiinduló vasútja és Salgótarjában volt akkor Magyarország egyik legnagyobb szén-

lepe, amely a vas finomításához szükséges hőenergiát biztosította. Tőle hallottam azt is, hogy a salgótarjáni öblösüveggyárat 1893-ban alapította az Egyesült Magyarhoni Üveggyárak RT, mely 1908-ban egy csehországi érdekelttség tulajdonába ment át. A vállalat részvényeit 1925-ben a Salgótarjáni Kőszénbánya RT szerezte meg, melynek tulajdonában a gyár soha nem remélt felledülésnek indult. Beszél az ezernyolcszázkilencvenes években eredetileg csavargárnak épült Keszler-Böhm-Bauer vasöntödéről és gépgyáráról, amit 1898-ban a Hirsch és Frank cég vett át: a jelenlegi tűzhelygyárról.

Elmesélte azt is, hogy Salgótarján és egyes vidékeinek szételepeit már a XIX. század első felében ismerték, de csak az 1840-es évek óta művelik. Moosbrugger Jeromos, bécsi vállalkozó, a kutató Weber Alajos mérnökkel ugyanis akkor kezdett rendszeres szénbányászathoz Zagyvarónán és Inázó-pusztán a báró Prónay Alberttől húsz évre bérelt birtokon, mely később „Mária”-tárna néven lett ismert.

Mesélt továbbá régi tarjáni szállodákról, éttermekről és sörházakról, fürdőkőről, kaszinókról és társaskörökről, a régi városi Apolló mozgóképszínházról, sportegyesületekről, dalárdákról, zenekarokról, divatruházakról, pénzintézetekről stb. Csak a régi, akkori cigányok életéről nem akart beszélni soha. Vagy nem is éltek abban az időben cigányok? Az ő számára mindenesetre – nem. Lélekközelbe, úgy vélem – hiába élt közöttük –, nem került sosem velük. Kivételes intelligenciája elkülönítette az ősi közösségtől. Cigány fejjel nem tudott gondolkodni többé, cigány szívvel érezni sem. Cigány sorsát azonban vállalnia és túrnie kellett. Cigány méltósággal.

Hogy minket, fiatal srákokat miért fogadott kegyeibe: egyértelmű és világos. Nyiladozó értelmű, növendék művészek voltunk, művészetének értő tisztelői.

„Különös, szeszélyes változata a gondviselésnek az én életem egyszerű menetében: amikor gyerek voltam, öreg emberek között tartózkodtam, nem hozám illő vén emberek voltak a barátaim, most, hogy már hatvanhárom éves öreg-szenvedő vagyok, a fiatal, növendék fiúk járnak hozzám beszélgetni, barátkozni. Egyik-másik hoz nekem cigarettát, vagy harapnivalót is tesznek le az asztalomra, amikor azt mondom: miért hoztátok? Hát csak hoztuk (mondják ők), hogy legyen, magának úgys kevés valami jut! Én rávágom: nekem ez a kevés is nagyon elég és kielégítő: kevéssel beérem. Tudjátok-e (mondom tovább), hogy a leggazdagabb ember az, aki semmit sem kíván? Így beszélgetünk: ők a fiatal emberek és én az öreg remete.”

Ebben az időben történt, hogy Zoli hozta a festékeket. Még aznap megcsinálta az első színes képet.

„Ettől az időponttól számítva nem tudtam nyugodni, folyton rajzoltam, festettem, amíg a rajzlapokból volt és tartott a festékből.”

Zoli megint jött, most temperát hozott.

„Nagy lett az öröm, amikor megmutattam a képeket. Tudtam (mondta Zoli), aki fiatalon tud valamit, az öreg korára sem felejt el. Együtt örültünk: a fiatal barátaim és én.”

Később Zoli művészfestékekkel lepte meg. Olajat, cseteket, vásznakat hozott.

„Ezzel a lépéssel megindult elgondolásaiban az érthetlenségig fokozódó, összevisszaságban csúcsozó, fantasztikusan összpontosuló, életformákban gomolygó, visszás színezetű, borongós ábrázolás.”

Mindez 1968 nyár elején történt. Aztán az öreg megszállottan, hitetlen gyorssággal kezdte festeni merész fantáziájú, különös képeit. Mindennap új, jobbnál jobb képpel lepte meg barátait. Ámulva láttuk: csoda történt, s nem akartunk hinni a szemünknek. Fennhangon, hosszan nevetett álmélkodásunkon, de

dicséretünket hallván, akkor még hitetlenkedett. Mindazonáltal, azt hiszem, ez volt életének a legderűsebb korszaka. S nem tévedek bizonyára, ha azt mondom, hogy képein kívül mi, fiatal srácok voltunk talán a legkedvesebbek neki. Mindennap festett (gyakran több képet is) és alig várta, hogy megmutathassa nekünk. Boldog idők voltak, felszabadult, kiegyensúlyozott életet élt az öreg: festett, faragott, írt, mikor mihez volt kedve éppen. Ezekre az időkre így emlékszik: „Amiket idáig beszélgettem magamnak írásban, azt most képekben adom a világnak! (...) Viaskodom egymagamban – önmagammal. Ecsettel, írónal kezemben, a hatalmas világgal szemben!”

1971 februárjában látogatta meg Balázs Jánost salgótarjáni lakásában *F. Mihály Ida* művészettörténész. A szűk kunyhóban, a mennyezetig felhalmozva, száznál több festményt talált. „A látott képek sem a parasztfestők, sem az úgynevezett »vasárnapi« festők műveihez nem hasonlítottak. Az eredetiség, az egyéni látásmód mellett a szemlélet megfogta a képek különös, bizarr világa.” – írja *F. Mihály Ida*, az *Ecsettel és írónal* című Balázs-könyv utószavában. Salgótarjánban, a Magyar Nemzeti Galéria támogatásával még ez év nyarán kiállítás rendeznek neki. A kiállítás szenzációt jelent. Festményeit nem sokkal később Budapesten és több vidéki városban is bemutatják, majd Svájc, a Német Demokratikus Köztársaság, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Dánia, Norvégia, Kuba és Belgium következik. Hazai és külföldi műgyűjtők, a Magyar Nemzeti Galéria, valamint Winterthur város Művészeti Múzeuma vásárolt festményeiből, s több újság közölte alkotásainak reprodukcióját.

Én ekkor katona voltam. 1972 júniusában, amikor leszereltem, Balázs Jánost, mint ünnevelt festőművészt üdvözölhettem. De ez a Balázs János már nem volt a régi. Ezt azonnal észrevettem. Itallal kínált. Megrökönyödtem. Két éve még nem ismertem embert, aki jobban gyűlölte nála az alkoholt. „Külföldiek hozták” – mondta kurtán. Nem mentegetődzött. Más volt, mint régen. Magabiztosabb. És sokkal zsörtölődőbb. Mint később megtudtam, régi barátaim egyre ritkábban látogatják. Annál gyakrabban mások. Előkelő idegenekkel „cimborál”. Gréti, régi gyámolítója magukhoz hívott a látogatás után. – Félttem az öreget – mondta. – Segíthetnél. Olyan, akár egy rossz gyerek. És sorolni kezdte az utóbbi idők viharos eseményeit. Elbeszéléséből kiderült mindaz, amit később magam is keserűen tapasztalhattam. Balázs János nem volt többé az a puritán, bölcsességgel áldott, igénytelen, agg kamasz, akit jó néhány évvel ezelőtt megismertem. Nagykorú lett, s a nagykorúságával örökölte mindazt az emberi gyarlóságot, amely ellen egész életében küzdött. A sors keserű íróniája ez.

„A történetes egyes menetének mondásait rongáló oldalazásokat az illetékes kezek kiszorítják, alig marad belőle valami!” – Nem sejtette, hogy bölcs mondása valaha önmagával kapcsolatban lesz legérvényesebb. Megismerte az életet. A mait. A miénket. A könyörtelent. Megkóstolta és ízlett neki. Nem véletlen, hogy éppen ebben az időben jelennek meg festményein a kincs rejteklény eláruló kék virágok és kék lángok, valamint – a cigány mitológiában a világegyetem jelképe –, a kígyó, ami egyébként a gonoszságot, sőt a betegséget is jelenti. Magányát már gyakran terhesnek érzi: „Az ember sorsa néhány órányi lét és magány a nagy mindenséghez képest.”

Találkozásaink egyre ritkábbak lettek. Beszélgetéseink mind rövidebbek. Nem volt többé ideje rám. Sem a barátaimra. Gréti elbeszéléséből tudom, hogy kora hajnaltól késő éjszakáig hihetetlen energiával dolgozott. Megszállott lett, a nyomorult lét kéken sugárzó fárosza. De a kék láng bűvöletében ott nyüzsögtek a sors kufár rovarjai is.

1973-ban saját költségén kinyomtatta *Füstölgések* című verseskötetét. Régi, igazi nagy álma végre valóra vált. S mindezt a festményeinek köszönheti. Ezért az örömben egy kis öröm is vegyül: „Szellemem sötétségbe borul, lelkemben vésszen háborognak az ellentétek, agyamban örjögve cikáznak a gondolatok és közülük kivillan egy ingatag elhatározás: én már aligha veszek esetet a kezembe, hogy vázoljam tovább összekuszált szerkezetét az életnek, amelyben sok a gyűlölet, kevés a szeretet, s több a megvetés, mint az egymáshoz való közeledés.”

Ragaszkodott megszokott viskójához, és nem akarta elfogadni a részére felajánlott lakást. Cigányságát sose hangsúlyozta túlságosan, mégsem akart elkülönülni. 1975-ben azonban erre is könyörtelenül sor került. A régi Pécskö utcai cigánydomb szanalása vésses fordulópont lett életében. Az otthonváltásnak ugyanis az életmódváltozás mindig törvényszerű következménye. S ez hetvenéves korban már aligha áthidalható.

A meghitt otthon szúrágott, málló bútorait nem vihette magával az „új” lakásba. Régi viskójától párszáz méterre egy régi, öreg parasztházba költözött. A ház ablakai a cigányhegyre néztek. Itt rendezkedett be új életéhez, melyben – mint mondta – „kedve legcsekélyebb” se volt. Mégis írógépet és pianínót vásárolt magának. S ezentúl csak művészvásznonra festett. A „nagyon kevéssel beérem” régi mondása, a ragadozó csupa üvegbeton modern város silány mattaléka lett. Művészösztöne, mely hosszú évtizedeken keresztül titkon száműzve szunnyadt tudata alatt, az első adandó alkalommal maga alá gyűrte a prüd melankóliát. Harcképtelenül állt az ártó hajlamok előtt, mik sértett önértetének hiú reptiljei voltak.

Festményein megjelennek a bőség és a humor variációi. Figurái ruháját hímzésekkel és stilizált állatfejekkel díszíti. A kompozíció központjának gyakori motívuma a gazdagon színezett pajzs. A híres emberek mellé szimbólumként a földgömb egy részét is odafestti. Ez önarcképéről sem hiányzik. Értékelni kezdi önmagát. Festményeit – ismerve értéküket – már nem osztogatja ajándékként. Nem alkuszik, nem kínál, nem kér, nem ajánl. Minden festménynek „tisztess” ára van, ezzel tisztában vannak a vevők. Meglopják mégis. És becsapják.

Ez idő tájt, egy alkalommal újra nála jártam. Vendége volt; egy férfi, ki kétes körök és körülmények folytán engem elég jól ismert; – s talán ezért – érkezésem után néhány pillanattal kissé zavartan távozott.

– „Tudod, ki volt ez?” – kérdezte az öreg. – „Nem akárkí, hidd meg nekem. Ez egy diplomata-pszichológus.”

– És mit akart János bácsitól? – kérdeztem meglepetten.

– „Mit akart volna? Képet. Venni akart egy képet. Dehát, ti mindig zavartátok az embert. Nincs a napnak egyetlen órája, hogy ne zörgetne valaki az ajtón.”

És sokaig morgolódott még a jó időbeosztással összefüggő kiegyensúlyozottságról, az egészséges életmód e fontos feltételéről. Végül faképnél hagyott s bezárta maga után a szobajutót. Az ilyen esetek máskor, többször is megismétlődtek. Hiába könyörögtem, hogy ne higyen el mindenkinek mindent, s ne bizonny feltétel nélkül mindenkiben, ő a magát fújta, s a végén mindig összevesztünk. Bizalmatlansága irántam és barátaim iránt, mi tagadás, mélységes csalódást okozott nekem. De csalódást keltett más tisztelőiben is. Mindazonáltal büszke voltam rá. És büszkék voltak a barátaim is. Sőt mind több és több fiatal büszkélkedett vele. Az ország minden részéről látogatták, ajándékokkal kedveskedtek neki. Eljött hozzá *Bari Károly* cigány költő is (akinek

dedikált könyvét Balázs János nem fogadta el). Később, a betegség hónapjaiban, *Lakatos Menyhért* író rokkantkocsit készíttetett számára. A fiatal cigány értelmiség tehát elfogadta, értékelte és mélységesen tisztelte művészetét. Ő azonban továbbra sem akart csak cigányfestő lenni. Így érvelt: „Ő ti szegény emberek, akiknek a lázas törtetés, a nagyravágyás, meg a hitvány pénzszerzés adja a kenyeret – azt hiszitek, ami hamis a világban, megfogamzik bennem.”

S festményein megjelentek a „kékszajú viperák”.

A cigányság „ügye”, látszólag továbbra sem érdekelte.

„A cigány cigány volt mindig, és az is marad, míg világ a világ” – ismételtette gyakran. Nem értette, hogy a cigányság mért akar másként élni, mint harminc évvel ezelőtt. S nem hitte el, hogy másként élhet. Törekvéseit nagyzási mániának nevezte. Hitetlenkedve csóválta a fejét: „Hidd meg nekem, a cigányt még egy társadalom sem vette emberszámba. Attól, hogy munkát, meg lakást adnak neki, hidd el, még nem lesz ember a cigány.”

Híába mondtam, hogy új időköt élünk, s gyors társadalmi átalakuláson megyünk keresztül. Nem értette. És nem is akarta érteni. Mint gyermek a dudliához, ragaszkodott koncepcióihoz. Őt Shakespeare, Nietzsche, Paganini, Leonardo és Goethe érdekelte.

Alkotószénvedélye napról napra nő: „...égek, gyűjtöm a szépet... megfosztom a világot a csodás és sugárzó látomástól... még a szomorúságot is addig formálom, vágom, kalapálom, míg tüzet nem ereszt”.

1976 nyarán mutatkoznak rajta a betegség első tünetei. Szorongás, az ismeretlentől való félelem fejeződik ki képein. Gréti egyre jobban aggódik érte. Az öreg azonban orvosról hallani sem akar. „Akkor is lehet festeni, mikor az ész tombolva ellenáll, de az eset már formát keres, a lét mögül előranciaálja a valót.”

Nagy feszültségben továbbra is alkot, és mikor hirtelen megbénítja a betegség, nem akarja elhinni, hogy többé nem ura önmagának. Keserűen bár, de mégis belátja: „Aki érezni és látni tudja, annak részére csodálatos ez a rejtélyes, színes küzdelem: egyik oldalon szemben áll egymással a szellemiség nagysága a fizikai óriással, amott az erkölcs megtépázott istene, a minden üdvösségre részt jelentő ördöggel. Győzelem se itt, se ott nem keletkezik: nem ám! mert győzelem nem volt, most sincs, nem is lesz soha! De hogy a művészet remekai ebből keletkeznek, születnek, az megdönthetetlen igazság! Hogy hisznek-e nekem, egyszerű mondásaimnak s a bennük örvénylő zsongásnak, ez nekem vajmi érdekes közömbösség.”

Gyötrelmes útkeresésének 1977 márciusában bekövetkezett halála vetett véget. A temetés költségeit – hagyatékáért cserébe – a Salgótarjáni városi Tanács fedezte.

**BUDAPESTI HÍRLAPBOLTOK CÍMJEGYZÉKE, AHOL
A PALÓCFÖLD MEGVÁSÁROLHATÓ**

1. V., Váci u. 10.	185-604
2. V., Szabadsajtó u. 6.	184-840
3. SUGÁR Üzletközpont, Örs vezér tér	843-160/69
4. Magyar Jakobinusok tere, Déli-pu.	
5. Szt. István krt. 25.	314-334
6. V., Felszabadulás tér 4. (Párizsi udvar)	181-401
7. I., Bem u. 9.	352-346
8. József nádor tér 1.	185-850
9. CORVIN Áruház	335-551
10. Lenin krt. 17.	423-929
11. Hegedüs Gyula u. 43.	491-505
12. Baross u. 59.	131-286
13. SKÁLA Áruház	852-222/28
14. Petőfi Sándor u. 17.	189-013
15. Rákosfalva park 3/c (XV.).	
16. Hírlapbolt (KHI) V., Bajcsy-Zs. u. 76.	116-269

valamint

- a megyeszékhelyek hírlapboltjaiban és hírlappavilonjaiban;
- Nógrád megyében minden postahivatalban és hírlappavilonban.

**A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG
ELNÖKE:**

Horváth István

**A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG
TAGJAI:**

Csik Pál

Radácsi László

Fancsik János

Szabó Károly

Molnár Pál

Tamáskovics Nándor

Németh János

Tóth Elemér

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Bacskó Piroska (cikk, tanulmány)

Kelemen Gábor (riport, szociográfia)

Kojnok Nándor (szépirodalom)

Praznovszky Mibály (hagyomány)

Czinke Ferenc (művészet)

Pál József szerkesztő (körkép)

Főszerkesztő: *Végb Miklós*

A Nógrád megyei Tanács VB művelődésügyi osztályának lapja.

Főszerkesztő: *Végb Miklós*. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-386. Kiadja: a Nógrád megyei Lapskiadó Vállalat. Felelős kiadó: *Bálint Tamás* igazgató. Terjeszti a magyar posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben és a Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest, V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest). Közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 12 Ft, előfizetési díj fél évre 36, egy évre 72 Ft. Megjelenik kéthavonta. *Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.*

ISSN 0355-8867

Index: 25-925

Készült a Nógrád megyei Nyomdaipari Vállalat salgótarjáni telephelyén, 1000 példányban 5,6 (A/5) ív terjedelemben. F. v.: *Kelemen Gábor* igazgató. 83.31319 N. S.

Ára: 12,- Ft

PALÓCFÖLD
